

El passat perifràstic en català antic. Una revisió a partir d'estudi de corpus¹

Carles Segura-Llopes
Universitat d'Alacant

L'estudi que presente ací s'emmarca dins dels projectes d'investigació "Gramàtica del Català Antic" (FFI2009-13065/FILO), "Constitució d'un Corpus per a la Gramàtica del Català Antic" (Institut d'Estudis Catalans: Ivitra-IEC/PT2008-MARTINES01), "Gramàtica del Català Modern (1601-1834)" (FFI2012-37103), dirigits per Josep Martines (UA, IEC), en el quals participen nombrosos investigadors de tot el domini lingüístic de la llengua catalana. El seu objectiu és elaborar sengles gramàtiques del català antic i modern mitjançant l'establiment, com a primera fase del treball, d'un *Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Antic* [CIGCA], coordinat per Josep Martines i Vicent Martines. Aquest corpus ja conté més de nou milions d'ocurrències lematitzades amb textos pertanyents a diversos registres, varietats dialectals i àmbits d'ús que abracen des del segle XI fins al XVI. Aquests criteris s'acompleixen amb plena representativitat en el segle XIII, XIV i XV, que són els moments en què justament es congrua en català i es consolida la construcció gramatical que ací estudie.

El propòsit d'aquest treball és revisar els orígens i evolució de l'ús del passat perifràstic del català. Cal tenir present que en aquesta llengua hi ha, actualment, dos paradigmes verbals que serveixen per a expressar exactament el mateix valor verbal de passat perfectiu: a) el passat simple, que té les formes modernes *jo cantí, tu cantares, ell cantà, nosaltres cantàrem, vosaltres cantàreu, ells cantaren*. Aquestes formes són, en general, pròpies del registre formal i escrit; b) les formes del passat perifràstic, que són les més esteses i neutres i tenen una llarga història. Provenen de la fixació de la construcció bioracional amb el verb *anar* seguit d'un infinitiu amb valor final. A les hores d'ara les formes més generals són *vaig cantar, vas cantar, va cantar, vam cantar, vau cantar, van cantar*.

Com és sabut, el cas català resulta sorprenent i excepcional dins del context de "la crisi dels pretèrits" perquè un verb que indica moviment cap a una destinació física o figurada s'ha convertit en marcador de passat i no de futur, com ha ocorregut en francès, en espanyol o en portugués. Hi ha diverses hipòtesis sobre la creació i evolució de la forma perifràstica *vaig cantar* i aproximacions sobre la lluita semàntica que mantenen la forma sintètica i l'analítica durant l'època antiga i medieval (Mendeloff, Lafont, Colon 1976, 1978, López Garcia, Pérez-Saldanya 1996, 1998, Olbertz, Pérez-Saldanya & Hualde, Detges, Jacobs, entre altres).

Les propostes de Colon (1976, 1978) i de Pérez-Saldanya (1998), bàsicament

¹ Aquest treball s'inscriu en la matriu dels projectes d'investigació, dirigits pel Prof. Josep Martines (UA, IEC), "Gramàtica del Català Antic" (finançat pel MICINN [Ref.: FFI2009-13065/FILO]), "Constitució d'un Corpus per a la Gramàtica del Català Antic" (finançat per l'Institut d'Estudis Catalans [Ivitra-IEC/PT2008-MARTINES01]), "Gramàtica del Català Modern (1601-1834)" (finançat pel MINECO, Ref. FFI2012-37103) i, a més, dels projectes Digicotracam (Programa PROMETEO de la Generalitat Valenciana per a Grups d'Investigació en I+D d'Excel·lència [Ref.: PROMETEO-2009-042], "aquest és un projecte cofinançat pel FEDER de la UE"), i el "Grup d'Investigació en Tecnologia Educativa en Història de la Cultura, Diacronia lingüística i Traducció" (finançat pel Vicerektorat de Tecnologia i Innovació Educativa de la UA [Ref. GITE-09009-UA]). Tots aquests projectes se situen en la matriu l'Institut Superior d'Investigació Cooperativa IVITRA [ISIC-IVITRA] de la Generalitat Valenciana (ISIC/012/042).

coincidents en els aspectes centrals, em semblen coherents. S'hi despleguen les pautes semàntiques, sintàctiques i pragmàtiques que donen compte de l'origen i l'evolució de la perífrasi temporal que ens ocupa ací. No obstant això, ara mateix tenim l'avantatge de comptar amb un corpus de textos representatiu, el *CIGCA*. És per això que en aquest article miraré d'abastar els objectius següents:

- a. Analitzar totes les ocurrencies de la construcció <*anar + infinitiu*>, ja siga en contextos on s'interpreta com a perifràstica o en aquells en què es considera bioracional, a partir d'un corpus representatiu del textos del català antic.²
- b. Això ens permetrà, doncs, descriure la situació de la construcció en els segles XIII, XIV i la primera meitat del XV, cosa que conduirà a datar millor l'origen i l'evolució del procés de gramaticalització de la construcció.
- c. Simultàniament, aniré aportant matisos o idees que arredonisquen les propostes explicatives de Colon i de Pérez-Saldanya, sobretot pel que fa a:
 - i. els contextos afavoridors de la perífrasi (classes semàntiques verbals i la modalitat de l'acció verbal);
 - ii. el valor inicial de la perífrasi;
 - iii. el factor que incideix en la fixació de la perífrasi formalment en temps present.

Appreciaré en el seu just valor els comentaris ben encertats de J. Bruguera (27-42) perquè crec que toca aspectes ben rellevants per a desemmasquerar l'origen d'aquesta perífrasi. Descarte l'anàlisi de la difusió de la perífrasi una vegada consolidada.

1. Introducció

Com ja he avançat, en català, la construcció <*anar + inf*> s'utilitza actualment per a expressar el passat perfectiu i equival a la forma simple etimològica, molt menys freqüent. De fet, el passat no perifràstic només és habitual en la varietat col·loquial d'algunes contrades com ara el valencià central o el valencià de l'extrem sud, alternant en tot cas amb les formes perifràstiques (Beltran & Pérez & Monjo; Segura 2003; Sanchis, 86).

1.1. Es considera segur que, com recorda Pérez Saldanya (1998: 263), aquesta perífrasi nasqué en el mateix context que les perífrasis de futur d'altres llengües romàniques com ara el francès, l'espanyol o el portugués. Es parteix de la construcció final <*anar + inf*> on *anar* «és un verb de semantisme ple que pertany a l'oració matriu, que assenyala el desplaçament efectuat per un Agent i que té com a complement una oració no finita». En català actual (i també en castellà), la idea d'intencionalitat i de posterioritat que té l'oració d'infinitiu apareix formalment expressada per la preposició *a*. En català medieval, com també en les altres llengües romàniques (almenys les occidentals), no hi havia primitivament cap preposició.³ La perífrasi de passat que ací estudie prové formalment d'aquest estat medieval sense preposició.

Cal afegir que la construcció final originària està formada per dos arguments, un Agent i una Meta. S'entén que la construcció de què provenen totes aquestes perífrasis es troba en contextos en què no s'indica la destinació del moviment, que es manté implícita. No obstant això, hi ha investigadors com ara Olbertz (191) o Melis (875 i ss.) que han mostrat estranyesa perquè la construcció final originària no s'haja extingit pas

² La crítica sol trobar a faltar que s'analitze un corpus extens (Colon 1959, 1976; Bruguera, Vallduví; Pérez-Saldanya 1998, 2003; Venetz 2008).

³ Encara no hi ha preposició en aquesta construcció en el català actual de les Illes Balears.

sinó, ben al contrari, es mantinga vigent fins l'actualitat, i convisca amb la perifràstica. Per això, Melis proposa que l'origen de les perífrasis es troba en un procés metafòric que es formà mitjançant la identificació de la Meta locativa del verb de moviment amb l'infinitiu referit a una situació.

Bravo (347) hi afegí una altra alternativa intermèdia de caire sintacticosemàntic dient que les oracions d'infinitiu introduïdes per la preposició *a*, enteses com un esdeveniment, saturen la posició argumental corresponent a l'argument Meta d'un verb de moviment quan aquesta no està saturada per un sintagma preposicional direccional.⁴

1.2. Siga com vulga, els nostres textos, sí que constaten ja des del segle XIII l'existència de construccions com les següents:⁵

- (1) E el rey fôu manament a les gèns que·l *anassen tirar a la riba del val* (*Crònica de B. Desclot*, p. II.127; 1288)
- (2) Al qual En Macari dix: –*On vas?* E·l diable li respòs dién: –Eu *vau mezinar* los frares. (*Vides de Sants*, 154, 10; 1275-1299)

En aquests casos es veu clarament com *anar* és un verb de semantisme ple i que funciona com a nucli d'una oració matriu. Expressa el desplaçament efectuat per un Agent (les gents i el diable) i té com a complement subcategoritzat una clàusula no finita, amb subjecte coreferencial, que dona la finalitat de l'agent. En el primer cas, fa acte de presència la Meta física, que s'entén que és comuna al verb de la matriu i al verb finit, tot i que se situa immediatament a la dreta de l'infinitiu, i no a la dreta del verb de moviment. En el segon cas, es veu com la clàusula finita respon a la pregunta sobre el lloc que es formula anteriorment.

En català actual, aquesta construcció, ben vigent encara, incorpora la preposició destinativa *a*, que esdevé el nucli funcional de què depén l'infinitiu. De fet, aquesta preposició ja té ocurrences esporàdiques en textos valencians del segle XIII (vg. més avant apartat 2):

- (3) –*On vas?* –*Vaig a comprar* fruita

També hem pogut constatar que al llarg del segle XV la construcció amb valor de passat simple ja s'havia gramaticalitzat completament i devia ser molt freqüent en l'ús col·loquial. Aquest fragment de la gramàtica prescriptiva *Regles d'esquivar vocables* ho

⁴ La metàfora amb infinitiu de què parla Melis tindria paral·lel a les que es produeixen amb un verb de moviment en què el seu complement argumental és nominal, com apareix en aquest exemple català medieval: *Hun lop antich anà a parlament als cans* = *Anà a parlar amb els cans*. Així doncs, la destinació hauria estat identificada amb un propòsit nominal, en forma de nom o en forma d'infinitiu i, d'aquesta manera, s'explicaria millor segons aquest investigador, entre altres trets, la convivència de la construcció lliure i la construcció metafòrica ja gramaticalitzada.

Crec que es tracta d'un debat interessant que podria tenir transcendència en la interpretació de la nostra perífrasi. De fet, en català corroborem que les estructures metafòriques amb verbs de moviment com ara *anar* o *venir* són molt freqüents, més que en l'actualitat (*E no anà a lonch temps que·l senyor imffant En Fferrando tramés missatge al senyor rey* o bé *E ladonchs la apostema ve a verdor o a negror*, vg. Montserrat, 150 i ss.). Aquesta forta tendència medieval a fer servir metafòricament els verbs de moviment pogué facilitar la generació d'aquesta mena de perífrasis. Trobe que caldria explorar aquest camp perquè, en una cerca superficial, el nostre corpus dona molt pocs exemples de la construcció suposadament originària <*anar* + (*a*) SN 'Meta' + INF>: *Anà là él veser* 'Anà allà a veure'l' (*Vides*), *Anà a la payisse dormir* 'Anà a la pallissa a dormir' (*No serets*, 50, p. 13, XVa).

En aquesta línia, crec que seria rellevant també analitzar i quantificar l'ús de certs pronoms febles amb els verbs de moviment: l'ús pronominal *anar-se*, fixació del pronom d'origen en aquest context (*anar-se'n*) i necessitat o no de la utilització del pronom locatiu *hi* (*hic*, *y*) indicador de la Meta. En un altre treball desplegaré aquestes idees.

⁵ El *CIGCA* conté pràcticament tots els textos coneguts anteriors al segle XIII però, lògicament, la quantitat dades és baixa i, per tant, no és significativa l'absència de la construcció.

certifica, en la segona part del XV:

- (4) Mots o vocables los quals deu esquivar qui bé vol parlar la lengua catalana, a juy del reverend prevere mossén Fenollar e misser Hierònym Pau, canonge de Barcelona e altres perfetament pronuncians lo vulgar català: [...] “*vaig anar*” e “*vaig venir*” per “*anî*” e “*venguî*”, e semblants [...] Aquests vocables de “*vaig anar*” a misser Hierony Pau ne a mi, Pere Miquel Carbonell, no par sían bons vocables. Més val dir: “*anam*”, “*venguem*”; no: “*vam*”, etc (*Regles d’esquivar vocables*, p. 111; 1492)

Açò justifica que aquest article se centre en l’estudi dels casos trobats en els segles XIII, XIV i la primera meitat de XV; un període de dues centúries i mitja en què se suposa que la construcció perifràstica es crea i es consolida, almenys des del punt de vista gramatical. Socialment, l’èxit quasi absolut de la nova perífrasi serà més tardà.

1.3. En concret, he analitzat totes les ocurrències de la construcció <*anar + inf*> en els contextos temporals següents:

- En passat simple, sota les fomes *ané*, *anest*, *anà*, *anam*, *anatz*, *anaren* i variants (d’ara en avant <*anà + inf*>).
- En present històric, això és, les formes de present d’indicatiu situades en un context narratiu de passat. El verb *anar* pren les formes: *vaig*, *vas*, *va*, *anam*, *anatz*, *van* i variants (d’ara en avant <*va + inf*>).
- Hem tingut en compte també però de manera menys exhaustiva la resta de la morfologia verbal de la contrucció, especialment en contextos imperfectius (*va*, *anava*; *anàs*; *vaja*; l’imperatiu *va*, *anatz*) i també perfectius (*és anat*, *era anat*) (d’ara en avant <*anar + inf*>) al costat de la innovació preposicional <*anar + a + inf*>.

Descriguem, per començar, quina situació presenta la construcció en cadascun dels segles estudiats.

2. Descripció dels casos trobats

2.1. Primera meitat del segle XIII

La quantitat de textos d’aquest període és baixa i, doncs, la freqüència d’aparició de la construcció és poc significativa. No obstant això, n’hi hem detectat quatre ocurrències, tres en temps passat i una en imperatiu. Els verbs implicats són *cercar*, *destruir* i *acordar-se* ‘reconciliar-se’. D’aquestes ocurrències, només *cercar* apareix una vegada en la construcció <*anà + inf*>, la resta formen part de la construcció <*anar + inf*> en temps imperfectius.

En tots els casos queda clar que la construcció no està gramaticalitzada. El verb *anar* hi manté el moviment perquè totes tres accions l’admeten i l’afavoreixen. *Cercar* és una activitat que sol esdevenir-se en un lloc desplaçat respecte del moment de l’elocució. Podríem dir que és quasi una col·locació:

- (5) Mas ja veng una femna qi era en aqela terra, e avia una fila qi avia mal de demonis, e ela audí dir qe N[ostre] S[èiner] ere en aqela tera, e exí de sa tera e *anà cercar* lo Seignor per zo qe garís sa fila (*Homilies*, 124; 1175-1224)

Acordar-se i *destruir* són realitzacions que comparteixen el mateix tret. No hi ha, per consegüent, cap context en què la construcció presente dislocació temporal i, doncs, aparega en temps present amb valor de passat.

2.2. Segona meitat del segle XIII

La segona meitat del segle XIII és el moment en què es palesa clarament la vigència

de la construcció bioracional perquè els casos depassen el centenar. Alhora es constata que la construcció <va + inf> en contextos passats comença a fer-se avinent en els textos escrits. Aquesta presència només es produeix en la *Crònica* de Bernat Desclot, una obra de caràcter narratiu, sovint bèl·lic, i pròpia de la varietat oriental de la llengua catalana.⁶ En la resta d'obres, aquesta construcció és absent.⁷

En concret, en aquestes darreres obres, que són bàsicament de tipus jurídic o religiós, les construccions <anà + inf> i <anar + inf> no estan gramaticalitzades i contenen verbs com ara *abraçar* (o *abraçar-se*), *prendre*, *vetlar*, *deportar* 'divertir-se', *llaurar*, *obrar*, *cercar*, *fermar* 'firmar', *emblar* 'robar', *comprar*, *aparellar* 'arreglar, arranjar', *veure*, *posar* i *ferir*.⁸

Aquests verbs, com ocorria en les ocurrencies del període anterior, admeten i afavoreixen la presència prèvia d'un verb de moviment perquè l'acció a què es refereixen sol anar precedida d'aquest desplaçament, de manera que es produeix en un lloc diferent al de l'elocució. De fet, algun d'aquests apareix en el mateix segle amb altres verbs de moviment com ara *venir* (*ere vengut veer*, *vengren cercar* o *venga pendre*) en contextos no gramaticalitzats. Bruguera exemplifica a bastament aquest fet en la *Crònica de Jaume I* amb verbs de moviment com ara *venir*, *eixir* o *entrar* (37).

En algun cas, es manté l'estructura suposadament originària en què la Meta se situa a la dreta del verb de moviment: *Anà là él veser* 'anà allà a veure'l' (*Vides*) i això condueix inevitablement a la lectura bioracional. Tot i això, no es pot negar que la construcció mostra algun indici de gramaticalització incipient (o d'abstracció, segons com es mire): d'una banda, no sol explicitar-se la Meta locativa (més aviat s'expressa, quan es requereix, el locatiu del verb en infinitiu); en altres contextos, es pot afirmar que l'esdeveniment global expressat per la construcció es pot interpretar sovint com a tèlic. Aquest fet debilita, tot i que de manera parcial encara, la semàntica del verb de moviment; finalment, condicionat pel significat de certs tipus de verb com ara *prendre* 'agafar' i en certs contextos com el de (6), el desplaçament pot convertir-se en un simple moviment intencional:

- (6) E com lo dit Castelet s'exequàs de terra alt a pendre la roba de la pert[xa] [...] ab la I-na mà o ab abdues d'un colp ê-l pits, del qu[al] col[p lo dit] Castelet [en con]tinent caech e donà g[r]an colp en terra [...]. Puis levà-s e [a]nà pendre lo dit R. Sanç al cabeç e dix que iria [...] cort. (*Clams*, 57; 1279-1299)

En els textos valencians (i, en una ocasió, en un de tortosí) fa acte de presència incipient la construcció <anar + a + inf> (*anar a pagar*, *anàs a pledejar*, *anava a llaurar*, *va a ferir*, *va a cavalcar*). Atesa la influència palesa de l'aragonés i del castellà en aquesta varietat del català (Segura 2009, 191-215), el fenomen es podria atribuir en aquests moments a la interferència, si ens fixem en l'extensió més notable que tenia l'ús de la preposició en aquests llengües i l'absència del fenomen en textos del català oriental. No obstant això, caldria estudiar l'expansió posterior de la construcció preposicional en català per a acabar d'escatir la incidència de les llengües ibericoromàniques veïnes en aquest procés.

⁶ En concret, Bernat Desclot probablement provenia de les terres del Rosselló.

⁷ La resta d'obres se situen en tots els àmbits dialectals del català, inclòs el rossellonés, d'on hi ha *Vides de Sants Rosselloneses*.

⁸ És notable esmentar que aquest verb *ferir*, que té el sentit de 'fitar, convergir una fita o una frontera', afavoreix la construcció <va + INF> o <va + a + INF> i s'ha d'interpretar clarament com un ús metafòric sense desplaçament i en context de present: "E va per la senda de la calzada e va fe(r)rir altre moylló e-l morral bax que és davayll" (*Pergamins*, 61; 1300); "Enmig del dit barranch, e d'aquí va a ferir a un altre mulló propo d'aquest" (*Pergamins*, 59; 1300).

2.3. La construcció <anar + inf> en la *Crònica* de Desclot

En la *Crònica* de Bernat Desclot (datada el 1288) es fan paleses de manera bastant important les ocurrencies de la nostra construcció i això justifica que li concedim un tractament a banda. Crec que es poden establir en aquesta obra dos tipus d'ocurrencies: a) d'una banda, hi ha la construcció bioracional no gramaticalitzada que es repeteix en la resta d'obres coetànies amb els verbs que l'afavoreixen, en bona part els mateixos. Apareix en qualsevol temps verbal i igualment pot interpretar-se com una acció conclosa en alguns exemples expressats en temps passats perfectius i amb predicats de caràcter tèlic o delimitat. No pense que es pugui parlar de cap manera d'una perífrasi ni tan sols en la seua fase inicial, almenys en la majoria de les ocurrencies d'aquest tipus. En açò coincidisc amb el que diu Bruguera (35) per al cas de la *Crònica de Jaume I*; i b) la construcció apareix ocasionalment amb tipus verbals en què el desplaçament previ no sembla habitual o adient, o bé en què el context cancel·la amb una certa contundència la possibilitat de desplaçament previ. Aquests casos poden utilitzar-se per a defensar la tesi que a la fi del XIII el català compta amb una nova perífrasi incipient. El valor, com veurem, no és pròpiament equivalent al passat simple, sinó que té caràcter narrativediscursiu i emfàtic. No cal dir que serà la precursora del passat perifràstic.

2.3.1. En primer lloc, els verbs que coapareixen amb *anar* en temps verbals imperfectius i on, per tant, només es pot interpretar que hi ha la presència de moviment, són els següents: *assaltar*, *escosir* 'divisar', *córrer* 'assaltar', *tirar*, *cavalcar*, *tenir* 'passar una festivitat en un lloc', *parlar*, *requerir*, *prendre*, *requerir*, *cercar*, *fer llenya*, *ferir*, *cavalcar*, *ferir*, *combatre*, *reposar*, *armar-se*.

A aquesta nòmina, s'hi sumen els verbs usats en temps passat perfectiu però que afavoreixen el desplaçament previ i que, per tant, difícilment es poden interpretar com a perifràstics. N'hi ha que responen a una acció que sol esdevenir-se en un lloc diferent al de l'elocució. Bé el coneixement del món o bé el context ens ho fa saber: *vetllar*, *amagar-se*, *armar-se*, *oir les misses*, *dinar*, *reposar*, *deportar*, *cavar*, *aparellar-se* 'arreglar-se, mudar-se', *menjar*; *cavar* (en un mur), *desllaçar* (a algú, una peça de la vestimenta), *prendre's* 'agafar-se d'un lloc'. En aquest tipus s'hi poden incorporar els verbs de caràcter violent i alguns de caràcter afectiu que exigeixen el desplaçament o, sovint, el moviment postural de l'Agent a la Meta, ja siga humana o no: *abraçar*, *besar*, *assetjar*, *conquerir*, *combatre*, *donar un colp*, *investir*, *mesclar-se* 'atacar', *trencar* (un mur), *prendre* 'amb una certa violència' i, sobretot, *ferir*. La freqüència altíssima d'aparició del verb *ferir* en el si de l'estructura <anà + inf> requereix que estudiem un poc més detingudament el seu significat.

Amb un sentit primitiu de 'topar un objecte en moviment amb un altre que es mou o que està aturat', *ferir* es desplega en els sentits medievals més estesos i propis de l'àmbit bèl·lic o violent: a) fer anar i tocar determinat objecte amb un projectil o cosa que es llança; b) investir, acometre, llançar-se contra algú, atacar; c) donar colps violents (per nafrear, rompre, danyar, etc.). Cal entendre que en tots quatre sentits es tracta d'un assoliment, atés el seu caràcter momentani i tèlic.

L'accepció més habitual en textos bèl·lics, com ara la *Crònica* de Desclot que ara descriu, equival a l'actual 'atacar'. Si ens fixem en el valor aspectual actual del verb *atacar*, podem assignar-li el caràcter d'una activitat que no se sol concebre com a Meta d'un moviment intencional previ (*La tropa anà a atacar el flanc dret* és poc habitual enfront de *La tropa atacà el flanc dret*). De fet, el moviment hi sol estar incorporat. Per això, s'ha de fer un esforç per interpretar el verb *ferir* en aquests contextos tan freqüents

com un assoliment en què el moviment s'ha d'explicitar prèviament perquè, en contrast amb el valor actual, no hi està incorporat. L'ús de l'imperatiu de l'exemple (7) és inequívoc per a la interpretació bioracional i, doncs, per a ajudar a comprendre la gramàtica del català antic en què el verb *ferir* reclamava sovint un desplaçament previ:

- (7) Barons, dix él, *anats-los ferir*, e yo romandré assí ab sol ·I· cavaler; que si el puyg podem retenir, la batayla avem guaanyada. Ab tant los cavalers puyiren ves los sarraïns e *anaren ferir* en éls sí que·ls vaÿren e passaren d'oltra, mas tant era gran la pressa dels sarraïns que no pogren tornar e·l puyg a·n Guilem de Moncada. (*Crònica* de B. Desclot, II.104; 1288)

En castellà es repeteix la construcció coetàniament i amb la mateixa vigència. Ací en porte alguns exemples. Igualment ocorre en occità i en francès (Colon 1970: 107-117):

- (8) Estonçes *fueron ferir en los Turcos & mataron muchos dellos*. (*Gran Conquista de Ultramar*, 24v, 1293, CORDE)
- (9) Los moros *fueron ferir en la hueste & dieron en las guardas que guardavan las barreras & pasaron & fueron se pora la çipdad*. (*Libro del Caballero Cifar*, par. 33, 1300, CORDE)
- (10) E *fue ferir un duque de tal golpe que le fezo bolar la cabeça de entre los onbros*. (*Cuento muy fermoso de Otas de Roma*, 44, XIV, CORDE)
- (11) Acançólo & díxole cavallero: “Catad que a justar vos conviene comigo”. En tanto el cavallero se rrebuelve & *va ferir* a Tristán por el escudo que otro mal non le hizo. (*Cuento de don Tristán de Leonís*, 15R, XIV, CORDE)

2.3.2. Cal fer una observació important. Aquesta mena de verbs, sobretot alguns dels seus sentits, propicia una transformació del moviment que expressa el verb *anar* en un moviment molt breu i, de vegades, en un moviment purament intencional de la postura física de l'agent: *donar un colp*, *prendre* a una persona ‘agafar-lo amb força’, *ferir* ‘colpejar’ o *abraçar* poden produir-se a la vora mateix del Pacient. El moviment físic implicat es desdibuixa parcialment en aquests contextos. Són, doncs, verbs de moviment però no de desplaçament. I justament en alguns d'aquests verbs que acabe d'esmentar és on apareix en la construcció <va + inf> en contextos narratius de passat:

- (12) Ab tant venc ·I· comte d'Urgeyl qui era enfant e jove, e ·II· donzels, qui foren fils d'En Vidal de Serrià, e *puyen* lurs cavals dels esperons, e *van ferir* en la pressa dels sarraïns per ajuda al comte de Palars, sí que·l comte d'Urgell ferí ab la lança ·I· sarraí sobre la dàracha, que la dàraca e el cors li passà. (*Crònica* de B. Desclot, III.94; 1288)
- (13) E *anà ferir* ·I· sarraý de la lança, que la dàraqua li passà e tot lo cors, sí que l'abaté mort a terra. E puy arancà-li la lança del cors e, de manén, *va·n donar tal colp* per mig lo pits a aquel qui portava la seyera, que mantinent l'abaté mort a terra. (*Crònica* de B. Desclot, III.73; 1288)
- (14) Sí alsà la ·I· la massa que portava e *anà-li·n donar* ·I· gran colp per les espatles. Quant los altres seus compayons viuren que tan malament los envilanien, eyls e lurs dones qui ab éls eren, laxen-se córrer, ab los bordons que portaven, als franceschs, e: cridaren: –A mort! (*Crònica* de B. Desclot, III.73; 1288)

En principi, l'aparició del present en un context de passat es deu a l'ús ben conegut el present històric. En (12) es veu clarament l'ús que se'n fa també en el verb immediatament anterior, *puyen* ‘punyen’ i no *punyiren*. Més avall explicaré la transcendència que pot tenir l'ús del present històric (vg. apartat 6).

Hom pot atribuir a molts d'aquests primers casos propis de textos narratius, els

quals estan conjugats en passat perfectiu o en present històric, un valor tèlic proporcionat pel context. Ara bé, la interpretació de (12-14) com a contruccions ja gramaticalitzades que dona Pérez Saldanya (1996: 264) empés per la idea que el context dona l'acció expressada per l'infinitiu com a complerta, entra en contradicció amb la resta d'exemples sobretot els conjugats en temps verbals imperfectius, on es veu quin és el funcionament sintàctic i semàntic general que tenen aquests verbs. Certament, aquesta consideració aspectual pogué ser la porta oberta envers la gramaticalització que es produirà més avant, però açò no legitima que aquests exemples siguen ja entesos com a clarament perifràstics. Amb el verb *armar-se* es comprova la facilitat amb què es pot parlar que la construcció és bioracional (15), malgrat que hi ha contextos com els de (16) en què és factible una interpretació perifràstica, sense desplaçament:

- (15) Ara, donques, *anats-vos armar*, e veurem aquest què sabrà fer. Ab tant, lo cavalier *s'anà armar*, eyl e son cavayl. (*Crònica* de B. Desclot; III.150; 1288)
- (16) E quan les gaytes de la vila los sentiren, meteren mans a cridar altes vous: –A armes, a armes, cavallers francés, que les géns del rey d'Aragó són ab nós! E cascú *se va armar* axí com pòc, e d'altres qui fugien sens armes; e·ls almugàvers entraren en la vila e auciren·hi bé ·D· cavalers sens l'altra gent e preseren tot lur arnès e lur tresor. (*Crònica* de B. Desclot, III.139; 1288)

2.3.3. Per altra banda, hi ha un segon grup de verbs, molt més reduït en nombre, però que presenta dificultats importants a l'hora de comprovar-hi el manteniment del desplaçament que hi aporta el verb *anar*. Els verbs implicats són *desrengar* 'rompre la fila', en context i forma passada (*anà desrengar*), *acostar-se* 'apropar-se', *dreçar* 'alçar, elevar, plantar, posar en vertical', *encendre*, *metre a baix* 'tirar, fer baixar, fer caure', els quatre darrers apareixen en contextos narratius de passat però el verb *anar* hi pren la forma de present.

Amb el verb *encendre* és possible la interpretació factual i perfectiva, sense moviment, tot i que és perfectament plausible la interpretació bioracional:

- (17) Quant les géns de Messina saberen aquella nuyt la novela, lévaren-se tuyt de lurs lits, grans e pocs, e *van encendre* tortes, e brandons, e cera, e candeles e faves, e feen tan gran luminària que d'una legua entorn avia tan gran clardat con si fos jorn, e menaven lo major alegre qui hanc més fos. (*Crònica* de B. Desclot, III.123; 1288)

Amb els verbs *metre a baix* i el seu antònim *dreçar* és improbable la interpretació bioracional, sobretot en el segon, atés que l'Agent s'identifica, per metonímia, amb les naus on se situa l'agent real de l'acció i, certament, aquesta circumstància desdibuixa el moviment que podria trobar-se encara en l'ús del verb. La perífrasi avança, doncs:

- (18) Ab tant, les galeres dels catalans foren aparelades e comensaren a ferir e·l mig loc de les galeres, là hon aqueles de Piza eren; e quant los marcelesos les viuren ferir, *van metre* l'estandart de sen Víctor a bayx molt vilment, e preseren la volta de migjorn, e comensaren de fugir a rem e a vela, e gitaren en mar molt beyl arnès de matalafs de seda, e caxes, e bonetes. (*Crònica* de B. Desclot, III:121; 1288)
- (19) Els catalans lur venien desobre e que no les refusaven, calaren totes, e giraren les proes ves aqueles, e meseren-se en escala e aparelaren-se de la batayla. E aqueles [galeres] de Marçela, qui estaven de la banda de migjorn, *van dressar* ab gran gatzara ·I_a· seyera molt gran que apelen l'estandart de sen Victor, e celes de Pisa e de Principat, qui estaven de la banda de terra, feeren atressí per aquel semblant metex. (*Crònica* de B. Desclot, III.120; 1288)

El verb *desrengar* significa 'rompre la fila, trencar el reng d'una formació militar

per avançar-se'. S'entén que és una espècie de realització agentiva que té un punt inicial fix, el moment en què l'individu comença a trencar la fila, i una durada i un terme imprecisos, atés que no hi ha delimitació respecte de l'acció posterior (*fugir*, *munyar*, etc.). Aquesta definició l'aproxima ben bé a un assoliment. Compareu (20) i (21):

- (20) E preseren lurs armes e quant foren tuyt armats, a caval e a peu, anaren-se-n ves aquella part hon devien entrar. Ab aytant ·I· sirvent qui era de Barcelona *aná desrengar* ab ·I· penó que portava e *munyà-sse-n* els murs, e ·V· d'altres sirvens anaren-li-n al dós, e derocaren los sarraïns qui eren en ·I_a· torre, e aquí posaren lo penó. (*Crònica* de B. Desclot, II.134; 1288)
- (21) Altres qui eren detràs en la rereguarda comensaren-s-a *derrengar* e a *fugir*. (*Crònica* de B. Desclot, II.167; 1288)

Entés així, el verb *desrengar* cancel·la clarament la presència d'un desplaçament agentiu previ i la construcció requereix una reinterpretació que seria compatible amb el valor de passat perfectiu (*desrengà*) però, com veiem, amb el verb *anar* en passat.

Hi ha un quart verb, *acostar-se*, que genera usos amb la construcció en present històric. N'hem trobat dos exemples:

- (22) E ab lurs frares e ab lurs amichs, e anaven solassan e cantan. Sobr'assò encontraren-se ab ·I_a· compaya de ribauts francès qui eren de la cort de Carles, qui estaven en Palerm per eyl; e aquests malvats ribauts *van-se acostar* a les dones e metien lurs mans a les mameles de les dones. E los marits de les dones e els altres qui ab eles eren, dixeren-lur: –Beyls seyors, tenits vostra via. No fassats vilania a les dones. E eyls resposren com a ribauts: –De longaya ancor ne parlés vós. (*Crònica* de B. Desclot, III.72; 1288)
- (23) El senescalc demanà a·N Gilabert de Cruïles qual era lo missatge d'aqueyls ·II· qui estaven a cavayl. –Sèyer –so dix En Gilabert–, aquel qui tén l'escona en la man. Ab tant, lo senescalc *se va a eyl acostar*, e saludà-lo e dix-li que ben fos vengut; e a cavayl trià-lo luny dels altres, e parlà ab eyl. (*Crònica* de B. Desclot, III.160; 1288)

Aquest verb se sol considerar inclòs en la categoria de verbs de moviment perquè el seu significat es vincula a un desplaçament aproximatiu, sense arribar a la meta: *Ell s'acosta al foc*. Aquesta accepció cancel·laria també el sentit de moviment del verb *anar* i implicaria un nou exemple primerenc d'una perífrasi que ja semblaria així força consolidada a finals del XIII.⁹

2.3.4. En definitiva, es pot constatar que la majoria d'ocurrències de la construcció <*anar* + *inf*> de la segona part del segle XIII són interpretables com a bioracionals. Els tipus semàntics dels verbs, els contextos en què es troben i, en els casos més dubtosos (sobretot en passat perfectiu o en present històric), la comparativa amb altres contextos

⁹ No obstant això, crec que hi ha una altra accepció, segurament anterior des del punt de vista etimològic, que sí que permetria concebre l'existència de moviment previ: 'posar-se al costat de'. Fixem-nos que el fet de posar-se algú a la vora d'un determinat punt de referència no implica necessàriament que s'haja de focalitzar en el desplaçament aproximatiu sinó que també es pot focalitzar directament en la situació final. Compareu: *Acosta't al foc* pot ser concebut de dues maneres: a) 'Desplaça't cap al foc' (cfr. *DDLC* s.v. *acostar*: "Mila mirava cap al fons del carrer i descobrí el padrí, que s'acostava cap allí". [Juan Arbó (1947): N, p. 135]); i b) 'Posa't al costat del foc' (cfr. *DDLC* s.v. *acostar*: "Es posa el vestit, s'acosta al mirall, somriu..." [Llor (1952): N, p. 143]. Aquesta segona accepció podria afavorir la presència d'un moviment de desplaçament previ (*Vés (a) acostar-te al foc* 'Vés a posar-te al costat del foc'). En textos medievals castellans es fa trobadissa la construcció: "Ca el servir que fazían a los ydolos era por que los acercassen a los dios, non que *fuesse* este *acercar* a las ymagenes cierta mientre" (Alfons X, *Picatrix*, 1, XIII, CORDE).

similars empeny més fàcilment cap a una interpretació bioracional. Tot i això, hi ha menys d'un 10% d'ocurrències en què la interpretació bioracional és massa forçada i, en el cas de *desrengar*, quasi impossible. Es percep, doncs, una transformació progressiva de l'estructura semàntica del verb *anar*. Aquest verb, a més a més, pot experimentar, en alguns contextos narratius, una dislocació temporal.

D'aquest estat de coses se'n desprén que els textos de la segona meitat del XIII revelen l'existència d'una perífrasi incipient <*anar + inf*> que viu només en contextos passats, sota les formes de passat simple (*anà*) o de present històric (*va*). Aquesta construcció no mostra indicis encara de tenir més tendència a gramaticalitzar-se més prompte sota les formes de verbals del present.

2.4. Primera meitat del segle XIV

El segle XIV comença amb una consolidació visible de la perífrasi en la forma <*va + inf*>. Tot i que el nombre absolut d'ocurrències de la construcció davalla respecte del segle anterior –cosa que deu ser casual–, la proporció de casos augmenta significativament, en detriment de la construcció <*anà + inf*>. No sembla, però, que la construcció <*anar + inf*> decreasca amb claredat si no és per un petit augment de <*anar + a + inf*>. Es pot dir que la construcció lliure continua ben vigent però comença a percebre's que s'hi incorpora progressivament la preposició *a*. Els exemples de <*va + inf*> en contextos passats i amb una interpretació ja perifràstica són més freqüents i cada vegada alternen menys amb el seu correlat passat <*anà + inf*>. Vegem-ho desglossat.

Exactament com en el segle anterior, hi ha un grup de verbs que admeten i afavoreixen la presència prèvia d'un verb de moviment perquè l'acció a què es refereixen sol anar precedida d'aquest desplaçament. S'hi repeteixen força verbs i se n'incorporen de nous amb els mateixos trets: a) verbs vinculats a una estada: *albergar*, *tenir hostatge*, *tenir* 'passar una festa en un lloc'; b) accions físiques humanes que se solen esdevenir en un lloc específic (la cambra, l'església, el llit, la cadira): *gitar-se*, *colgar-se*, *asseure's*, *vetlar*, *oir missa*; c) verbs de percepció o de dicció: *veure*, *parlar*, *consellar* 'demanar consell'; d) verbs relacionats amb el concepte de recerca: *cercar*, *cridar*, *querir*. En tots aquests contextos no fa acte de presència mai la construcció <*va + inf*> amb valor de passat.

Atés que es manté el caràcter narratiu i bèl·lic es manté en aquest segle, continua vigent la presència de verbs de caire violent: *assetjar*, *combatre*, *escometre*, *ferir*, *prendre* (una ciutat), *prendre* (algú amb violència), *fer mal*. Només *ferir*, *prendre* (algú amb violència) i també el verb de caire afectiu *besar* tenen ocurrències sota la forma de present però en contextos de passat. La resta apareixen sobretot amb la construcció <*anà + inf*>. Es ratifica que aquesta mena de verbs afavoreixen el desplaçament previ i que, per tant, és fàcil que es puguin interpretar en general com a no perifràstics. Malgrat això, insistisc que sobretot aquest tipus de verb (molt menys el grup anterior) sí que pot produir que la construcció prengui caràcter tèlic i factual. Si a això s'afegim que els desplaçaments poden ser breus, intencionals, no es pot descartar que aquesta mena de verbs estiga afectat per l'inici d'un procés de gramaticalització, més encara quan formen part de la construcció <*va + inf*>.

És molt rellevant, en canvi, que s'haja produït un augment destacable de verbs no inclosos en els grups verbals anteriors que ocorren exclusivament en la construcció <*va + inf*> amb valor de passat. S'accentua, doncs, la tendència que ja s'apuntava en el segle anterior. Passem d'un grup on hi havia els verbs *desrengar*, *acostar-se*, *dreçar*, *encendre* i *metre a baix* a un altre més nodrit d'unitats i, aparentment, sense patró semàntic o sintàctic rellevant que les relacione: *abocar*, *cobrir*, *donar preu*, *fer posar*,

gitar, mordre, oferir, omplir, tocar ‘un instrument’, *emparar* i *trobar*. Ara bé, mentre que de les ocurrències del segle anterior només el verb *desrengar* sembla que és determinant per a afirmar que una perífrasi havia arribat a un punt de gramaticalització de no retorn, ara el nombre de verbs i contextos que aconsegueixen aquestes condicions és més elevat:

- (24) Una servidora de Déu entrà en l’ort e víu ·I_a· letuga, e cobesejà-la e oblidà-li benesir-la ab lo seyal de la creu, e va-sse-n là e va-y *mordre*, mas tan tost casec presa per lo diable. (*Diàlegs*, 5v; 1340)¹⁰
- (25) E con lo sant hom la víu desobre venir, nomenan en sa veu sovén lo nom de Jesucrist, féu-li en contra lo seyal de la creu, e axí *va-la fer posar*, mentra que cahia, sus en lo costat pres del monestir, segons que diu lo religiós baron Lorenç. (*Diàlegs*, 2r; 1340)
- (26) E feta la sollempnitat dela missa, con fos vengut a a taula del demont dit Fortunat, abans que dixessen la oració a Déu, axí con hi à moltz homes qui solen percaçar lur vida ab art de juglaria, soptosament fo devant la porta ·I· hom ab ·I_a· símia, e *va tocar* cembes. (*Diàlegs*; 11v; 1340)

El cas de *trobar* és paradigmàtic. Les característiques semàntiques del verb *trobar* són definitives per a lligar-lo a la perífrasi: un assoliment de caràcter no agentiu cancel·la qualsevol possibilitat d’acceptar una construcció bioracional amb un verb de moviment com ara *anar*. No hi ha cap més ocurrència amb *trobar* en el si d’aquesta construcció. La perífrasi torna a ratificar-se:

- (27) E l’infant de Déu aquí matex donà-s a oració, e après poc espay axí defora, e amenà la mare al graner e *van-lo trobar* axí plen de forment con era d’abans. (*Diàlegs*, 12v; 1340)

Malgrat tot, en altres casos no és impossible detectar un rastre no menyspreable de moviment:

- (28) E con lo prevera del dit oratori vesés aquela ésser fortment turmentada, mantinent aportà ·I· drap del altar e *va-le-n cobrir*. (*Diàlegs*, 13v; 1340)
- (29) Féu lo seyal de la creu al seu cap, e mudà en mansetat tota la sua ràbia, axí que d’equí avant fo pus susau que no era estat ans d’aquel enrabiamment. Lavores aquel cavaler deliberà e *va offerir* al dit sant hom lo caval que avia vist mudat de la sua ràbia per tan soptós manament d’aquel miracle. (*Diàlegs*; 14v; 1340)

Cal fer esment que hi ha un petit grup de verbs (*dreçar, metre’s, donar, rebre*) que apareixen només en la construcció <anà + inf>. D’aquests, només *dreçar* mostra un comportament perifràstic amb la nostra construcció; la resta formen part d’una construcció que encara pot interpretar-se com a bioracional:

- (30) Mes l’entic enamic ac gran enveja de les virtutz d’él, per què féu son poder que·l gitàs d’aquí, axí con s’à acostumat de destorbar tota bona obra; él entrà al cors de la bèstia amiga sua, d’una fort gran serpent, e entrà en la balma ab grans ciscles e siules e ab fort grans critz, e *anà-s dreçar* costa lo baron de Déu, en tant que cant él jasia, ela, serp, de costa li jasia, e quant él se levava, ela, serp, se levava. Mes de tot ayçò lo baron de Déu no·s moc ne s’espaordí. (*Diàlegs*, 46r; 1340)

I una dada més que crec que comença a revelar-se com a molt rellevant és que dels

¹⁰ Cal tenir present que el manuscrit dels *Diàlegs de sant Gregori* és de 1340, tot i que l’escriptura indica que pertany potser al tombant del segle anterior. Almenys algunes de les ocurrències de la construcció que ací s’estudia i que s’han constatat en els *Diàlegs* podrien fer-se retrocedir mig segle i, doncs, apuntar cap a una consolidació de la perífrasi un poc més primerenca. Tot i això, aquest fet no suposa cap canvi essencial en les conclusions a què arribe.

tretze contextos verbals en què hi ha la construcció <va + inf>, n'hi ha dotze que pertanyen a l'obra *Diàlegs*, situada dialectalment de nou en el català nord-oriental (Alegre, 21-23).

2.5. Segona meitat del segle XIV

Com diu Colon (1978: 30), justament al voltant de 1350 és quan la perífrasi es pot dir que ja és un fet. La distribució dels tipus semàntics dels verbs canvia radicalment i el nombre d'ocurrències augmenta de manera molt destacable. I convé tenir present que la perífrasi <va + inf> apareix de manera exclusiva (i massiva) només en textos pertanyents al català oriental, ja siga continental com insular. Crec que es tracta d'una dada rellevant que cal tenir en compte.

La contrucció bioracional manté plena vigència i no es consolida encara l'alternativa moderna <anar + a + inf>, tot i que no se n'esborra al rastre iniciat durant la segona meitat del segle passat. Els verbs en què es manifesta aquesta construcció continua caracteritzant-se per expressar accions que es produeixen en un lloc diferent al de l'elocució: *albergar, posar* (en un lloc) 'hostatjar', *habitar; adorar, cantar la missa, oir missa, predicar; clamar-se, querir; colgar-se, seure, deportar, caçar, fermar, festivar* 'celebrar', *menjar, refrescar* 'prendre refresc', *seure*, entre altres. És interessant destacar que la nova construcció <anar + a + inf> s'incorpora molt parcialment a aquesta nòmina de verbs: *adorar, caçar, seure* i *menjar*. En canvi, apareix en verbs on ho fa de manera exclusiva: *aparellar, conèixer* 'saber', *morir* o *pregar*. La presència de <va + inf> en valor de passat és molt minsa en aquest grup, només en *cercar*, i es pot considerar que la construcció està, almenys, poc gramaticalitzada:

(31) Et atrobaren-lo desarmat, e passaren-li les lançes de l'altra part, axí que amdosos aquí mateix lo mataren, de què fo gran don et gran tala, que ell faent bé lo mataren. Et con l'agren mort, *van cercar* los altres, et assenyalladament En Fferran Xemèniz. (*Crònica de Muntaner*, 125vb; 1352)

Pel que fa als verbs de caire violent (i afectiu), resulta ben vistós que hi haja una incorporació massiva de la construcció <va + inf> en general clarament interpretable com a perifràstica. Fa l'efecte que la semàntica d'aquesta mena de verbs, inicialment vinculada amb facilitat a construccions agentives de moviment, han anat admetent la nova construcció perifràstica: *abraçar, besar, agenollar; agafar* (algú), *aferrar, allancejar, arrancar, córrer* 'destruir', *dar una espenta, desbaratar* 'derrotar', *desparar* 'disparar', *donar* 'colpejar', *emparar-se* 'assaltar', *empényer* (una persona), *encallar* 'impedir d'anar avant', *enderroar, escombrar* 'obligar a desallotjar', *especejar, ferir, migpartir, posar setge, sacudir, trametre* 'enviar amb violència', *trencar, trossejar*. Cal parar atenció en el fet que aquesta classe semàntica es lliga, com és natural, a accions que molt sovint solen ser centrals en un discurs narratiu.

Tot i això, alguns verbs es mantenen a part de la construcció <va + inf> i continuen vinculant-se amb <anar + inf> en qualsevol temps ajustat al context (inclòs *anà*) i, doncs, no presenten dislocació temporal: *mesclar, barrejar, assetjar, tenir setge, amenaçar, córrer* 'destruir':

(32) Et con tot açò hac barrejat et en cascun loch hac pres molt navili, lo qual ne tramès a Meçina, *anà córrer* la ylla de Corfó; e axí mateix hi près naus, et lenys et terides. (*Crònica de Muntaner*, 62rb; 1352)

Aquests darrers són els més refractaris a prescindir semànticament del desplaçament previ i, doncs, a admetre la nova perífrasi. Fins i tot n'hi ha que adopten la innovació <anar + a + inf>: *conquerir, batallar*.

La primera gran prova indiscutible que en aquest període ja ha vist la llum de

manera decidida una nova perífrasi és la incorporació generalitzada que fa al camp semàntic dels verbs de moviment: *acostar-se*, *avallar*, *eixir*, *entrar*, *fugir*, *girar*, *muntar*, *passar*, *tornar*, *venir*, *fer una cavalcada*:

- (33) E los tartres, que veren que los indians lo venien prendre, feren semblant que fugissen, e·ls tartres feren la via del naveli e van-lus tolra les seyeres; e de mantinent *va-se-n anar* a la ciutat ab les senyeres altres dels indians. (*Viatges de M. Polo*, 160; 1350-1399)

Com en els períodes anteriors, la nòmina de verbs (sobretot de caire transitiu) que no entra en la tipologia anterior i que forma part de la perífrasi augmenta de manera molt significativa: *acostar* (trans.), *agenollar-se*, *arborar*, *batre* (de rems), *caçar*, *caure*, *cobrir*, *defendre's*, *desarmar* (trans.), *donar* 'tocar, donar del peu en terra', *fer*, *fer obrir*, *fer tocar* (un instrument), *fer venir*, *guanyar*, *gitar* 'llançar', *humiliar-se*, *llaçar* 'lligar', *llevar*, *llevar-se* 'retirar-se', *matar* (un animal), *menar* 'portar', *metre('s)*, *mostrar*, *obrir*, *partir* (algú) 'separar', *pendre('s)*, *portar*, *posar*, *saludar*, *senyar-se*, *seure* (trans.), *sonar* (un instrument, com a subjecte gramatical i, doncs, no agentiu), *sostenir*, *tancar-se* (algú en un lloc), *tenir*, *tirar*, *tocar* (un instrument musical), *toldre*, *traure*, *véncer-se* 'doblegar-se', *visitar*, *vogar*. Com veiem, no sembla que es pugui trobar un patró que regule la vinculació dels tipus verbals que permeten la interpretació perifràstica de la construcció.

Un aspecte important que corrobora la fermesa del camí envers la gramaticalització de la construcció és l'aparició, per primera vegada, d'una forma analògica *varen*. Queda clar que aquesta forma té origen en l'analogia del paradigma de passat, una vegada s'hi subsumeix semànticament (*van* > *varen*):

- (34) Dix que él, estant al cantó d'en Antoni Salva, sobre del dit Antoni Ferrer, víu que la dita dona Bartomeva farí lo dit infant i la dita dona muller d'en Jacme Peliser, quan viu que la dita Bartomeva faria son fíy, prení una granera en la mà i va tirar la dita granera a la dita Bartomeva. I après es *varen acostar* la una a l'altra i *van-sa pendra* a cabayeras i víu aquest que la dita Bartomeva tenia la dita dona muller d'en Jacme Palisser dessota i encontinent lo dit Antoni i en Bernat Rabassa *van levar* la dita Bartomeva de munt la dita dona muller d'en Jacme Pelisser. (*No serets tostemp batle*, 23; 1364-1369)

La generació d'aquesta forma analògica és important ja que alterna en el mateix text amb la forma originària, la pròpia del present. Fa l'efecte de ser una mena d'atracció causada pel context temporal en què se situa i, evidentment, a causa del valor temporal que ha adquirit ja. L'alternança ja comença a no ser possible amb *anaren*, perquè, si hi haguera aparegut, fàcilment s'hauria interpretat amb moviment real i no amb el valor de la perífrasi.

2.6. Primera meitat del segle XV

Finalment, la primera meitat del segle XV no fa més que ratificar el que ja ocorria en la segona meitat del segle anterior. D'una banda, es manté vigent la construcció bioracional lliure però, ara sí, àmpliament substituïda per l'estructura preposicional (corroborant les dades de Pérez-Saldanya 1996, 79 i Radatz: 66). Així es ratifica definitivament que, en aquesta mena de verbs, només es pot concebre la participació de la construcció amb moviment o desplaçament previ. La llista de verbs és molt semblant a la d'aquells que, en segles anteriors, s'adscriuen a la construcció <*anà* / *anar* + *inf*> que s'interpretava com a no gramaticalitzada: *besar*; *adorar*, *predicar*, *confessar*, *vetlar*, *soterrar*; *caçar*, *cavar*, *comprar*, *entrar* (trans.), *llaurar*, *pescar*, *socórrer*, *visitar*; *clamar-se*, *saber*; *deportar*, *dinar*, *dormir*, *jaure*, *menjar*, *reposar*, *seure*, *sopar*; *mirar*,

parlar, a més d'altres de nous com ara *espalmar*, *maridar*, *monyir* o *recobrar*. La construcció apreposicional antiga <*anà* / *anar* + *inf*>, però, continua vigent i també incorpora el mateix tipus de verbs: *abraçar*, *assetjar*; *al·lotjar*, *estar*; *confessar*; *caçar*, *comprar*, *llaurar*, *pagar*; *cercar*, *amagar*; *beure*, *dinar*, *jaure*, *menjar*, *reposar*, *sopar*; *dir*, *suplicar*, *veure*.

I continua indiscutiblement vigent, tot i que no es manifesta de manera tan explosiva com en el segle XIV, la construcció perifràstica <*va* + *inf*>, amb alguns casos escadussers en el si del valencià: *acomandar*, *anar*, *donar*, *embolicar*, *escopir*, *estendre*, *llavar*, *llevar*, *llevar-se* 'alçar-se', *raure*, *salbuscar* 'esguitar', *tallar*, *tancar*, *tornar* (trans.), *trametre*, *traure*:

- (35) E de fet com la mare d'ella testimoni sabé que lo dit mossèn Albertí la havie corrompuda, la dita mare sua *se va anar* barayllar dient; –Osta, na veylla baguassa alcavota! (*El cavaller i l'alcavota*, 219; 1410)
- (36) Dix lavòs lo frare: –Mon fill, às tu alre fet?. –Micer, sí, –dix micer Sipelleto– , un gran e molt horitble peccat, so és, que, no recordant-me'n, *vaig scopir* una vegada en la sgleya, qui és sant temple de Déu, so que may no havia fet. (*Decameró*, 36; primera part XV)
- (37) E p[a]rà-li taula e donà-li carn; e ell portava realgar ab si, e quan tingué la carn davant, *va-la salbuscar* damunt, damunt del realgar, e mengà e morí. (*Sermons de St. Vicent I*, 232; 1445-1449)

Com era esperable, es repeteix la forma analògica *varen*:

- (38) Dient: –Senyor, prech-vos que per mèrit de la vostra sancta Passió e per consolació de aquests cristians e conversió de infels, que vullats destruir les rodes. E veus que tantost vingueren àngels e ab spases *varen-les tallar* a vista de tots, e axí com donaven lo colp, veus que allà sortia hun raor e matava hun hom e llà altre, etc. (*Sermons de St. Vicent II*, 140; 1445-1449)

2.7. Una vegada queda descrita la situació de la perífrasi al llarg d'aquests dos segles i mig, convé recopilar la informació que es mostra en la figura 1. S'hi arpleguen el nombre d'ocurrències dels contextos amb el verb *anar* en perfet simple <*anà* + *inf*>, en present històric <*va* + *inf*> i en la innovació preposicional <*anar* + *a* + *inf*>; tot plegat sense discriminar si formen part o no d'una construcció gramaticalitzada. Indiqueu el percentatge per relativitzar el nombre d'ocurrències només dels dos primers contextos:

	XIIIa	XIIIb	XIVa	XIVb	XVa	total
< <i>anà</i> + <i>inf</i> >	1 (100%)	60 (81%)	31 (66%)	115 (35%)	53 (56%)	265
< <i>va</i> + <i>inf</i> >	0 (0%)	14 (19%)	16 (34%)	213 (65%)	42 (44%)	291
< <i>anar</i> + <i>a</i> + <i>inf</i> >	5	14	15	11	70	115
total	6	88	62	339	165	671

Figura 1. Distribució quantificada de les construccions estudiades

Aquest recompte final corrobora l'evolució descrita en el sentit que s'hi intueix un descens progressiu de <*anà* + *inf*>, preludi de la desaparició completa que es produirà de manera bastant contundent una mica més avant;¹¹ un augment de la presència de <*va*

¹¹ Aquesta desaparició no es produeix del tot en occità, on encara és vigent actualment sota formes com

+ *inf*> que es relaciona amb la consolidació de la perífrasi ací estudiada; i, finalment, un augment de la construcció bioracional lliure que incorpora la preposició *a*. Alhora també se'n pot deduir que en el segle XV, el gran segle de la literatura valenciana, hi ha un descens de la preferència de la perífrasi, ja ancorada en el valor de passat. Aquest aparent estancament, com explicava adés, pot estar condicionat per la distribució dialectal de l'expansió de la perífrasi, menys acusada en valencià.

3. La compleció de l'acció de la construcció <anà + *inf*> / <va + *inf*>

En primer lloc, com hem vist, la construcció <*anar* + *inf*> apareix, en general, en qualsevol context temporal, això és, el verb *anar* apareix conjugat en qualsevol temps. Però el procés de gramaticalització que ha conduït a una perífrasi que expressa passat perfectiu s'ha hagut de produir necessàriament en contextos passats malgrat la morfologia de present que mostra (*vaig*, *vas*, *va*, etc.). En castellà, per exemple, el futur perifràstic generat amb aquesta mateixa construcció prové d'un valor d'imminència creat en contextos imperfectius, sobretot en temps present, a partir justament de la projecció, potser metafòrica, que es lliga al futur que prové de la finalitat (Melis, 957-958). En altres mots, en la construcció bàsica contextualitzada en el present, l'acció expressada per l'infinitiu no s'ha produït. Açò és la base per a la construcció d'una expressió de futur –inicialment més aviat imminent–, que és el valor més modern que ha assolit. En català, per contra, ens hem de centrar en contextos perfectius.

En el si de la nostra construcció, l'infinitiu tenia (i té) valor prospectiu en contextos imperfectius com ara *anava (a) dir-li*, *vaig (a) dir-li*, *(an)iré (a) dir-li*, *que vages (a) dir-li*; però, com deia, el valor prospectiu es dilueix en contextos perfectius: *anà (a) dir-li* això, perquè emergeix una inferència d'esdeveniment subsegüent (Pérez-Saldanya 1998, 268) que es formularia 'si es desplaça amb la intenció de dir-li això, és previsible que li ho digués tot seguit'. Si no s'explicita res en el context sobre la conclusió de l'acció, la inferència s'activa en la majoria de contextos (se n'exclouen contextos com ara 'però no li ho va dir'). La inferència d'esdeveniment subsegüent no aflora, però, quan el context posterior expressa explícitament que l'acció conclou. L'ocurrència següent és paradigmàtica en aquest sentit:

(39) E aytantost aquels exiren del aguait ab lurs senyeres esteses e *anaren ferir* en la rereguarda de la host dels sarraïns, hon era Miramamuní. E feriren sí poderosament que tota la escala de la rereguarda en què era Miramamuní, romperen e menaren a mal. (*Crònica* de B. Desclot, II.36; 1228)

És clar que la inferència s'explicita quan el context dóna per tancada l'acció amb una acció posterior que la certifica, com p.ex.: *vaig anar a dir-li això i les seues paraules em van enutjar*. La constatació posterior de l'acció deixa en segon pla el moviment previ que aporta el verb *anar*. Si l'agent consumà l'acció, evidentment anà al lloc on es produí. Segons Pérez-Saldanya (1998, 264) la gramaticalització de la perífrasi és clara, doncs, amb un verb *anar* que "encara reté part del valor de moviment i el subjecte és desplaça d'un escenari a un altre" per tal de fer l'acció; i l'acció s'acompleix. Contràriament, crec que la constatació que l'acció està acompanyada no és indicador d'una gramaticalització irrefutable, ben al contrari, hi ha factors que incideixen en la consideració que encara es manté la construcció bioracional lliure.

És clar que en els exemples següents no s'esvaeix encara ni el desplaçament ni el valor d'acció incoativa ni la intencionalitat, però l'acció apareix com a completada cotextualment. No hi ha l'expressió explícita que l'acció vinculada a la finalitat ha

ara *anet cantar* (Lafont, 277).

tingut lloc sinó que els esdeveniments posteriors ho donen per suposat:

- (40) Per què demantinent lo frare *anà comprar* de la carn, e quant se·n venia envés la casa, cans lo nafraren tot cruelment. (*Vides de Sants*, 162; 1275-1299)
- (41) Quant los almugàvers agren oït lo manament del rey, anaren-se·n ves la vila, e les gaytes, qui·ls sentiren venir, cridaren molt fortment e meseren sò per la vila. E·ls cavalers e les gèns, qui durmien en levaren-se e preseren-se a les armes; e hac-n'·i molts qui muntaren en lurs cavayls e d'altres qui fugien fors de la vila, mas no·ls valia res, que venien en les mans de la host qui defores era, e eren morts o presos. Mas los almugàvers *anaren trencar* les lisses e el mur de la vila, e entraren dins e los cavalers ab eyls, e meteren foc a la ·I_a· part de la vila. (*Crònica de B. Desclot*, III.146; 1288)
- (42) Barons, dix él, *anats-los ferir*, e yo romandrè assí ab sol ·I· cavaler; que si el puyg podem retenir, la batayla avem guaanyada. Ab tant los cavalers puyiren ves los sarraïns e *anaren ferir* en éls sí que·ls vaÿren e passaren d'oltra, mas tant era gran la pressa dels sarraïns que no pogren tornar e·l puyg a·n Guilem de Moncada. (*Crònica de B. Desclot*, II.104; 1288)
- (43) E·l chomte puyndels esperons son caval e mès-se la lansa denant, e *anà ferir* lo cavaler almayn de tal vertut que la lança li passà de l'altra part per mig lo cors e abaté'l mort a terra. (*Crònica de B. Desclot*, *Crònica*, II.55; 1288)
- (44) En Bernat Guilem d'Entença, ab los ·L· cavalers e ab los ·M· sirvens, *va ferir* entre·ls serraïns molt ardidament, sí que·n abateren molts a terra, morts de colps de lances. (*Crònica de Desclot*, II.144; 1288)

Els darrers dos exemples són arpegats per Pérez-Saldanya (1998, 264) i els utilitza per a demostrar que el procés de gramaticalització s'ha iniciat clarament. Afirmar que l'infinitiu ja no té valor prospectiu propi de les oracions finals sinó un valor acomplert, com es dedueix –diu– dels complements introduïts per *de tal vertut* en (43) i per *sí que* en (44).

Com deia, crec que aquest argument no justifica que es considere que la gramaticalització és evident. Simplement apunta envers aquesta direcció. En castellà medieval, per exemple, aquesta construcció és habitual i també hi ha casos en què el context conclou l'acció. Això no indica –i així està generalment acceptat pels investigadors en aquestes llengües (Melis, 999)– que es pugui parlar d'una perífrasi:

- (45) Mas quando oyó lo quel dixo aquell tornadizo crouólo, e *fue ferir* en los xristianos muy esforçada mientras de manera que los desbarató todos. (Ultramar, 232V; XIII; CORDE)
- (46) Non oyó otro roído más de un cavallero, enristró la lança & fue ferir el cavallero Gamel, de manera que lo derribó del cavallo muy mal ferido (Cifar, 11; XIV; CORDE)
- (47) E tomó el cavallo, que era muy bueno e muy preçiado a grand marauilla, por la rrienda, e diólo a don Héctor, su hermano, e cavalgó don Héctor a priesa en él e començó ayudar muy de rrezio luego a sus hermanos, e otrosy Synçiliano, fue ferir a un almirante tan de coraçón que a él e al cavallo anbos los echó en tierra de so uno (Troyana, 247; XIII; CORDE)
- (48) Acançólo & díxole cavallero: “Catad que a justar vos conviene comigo”. En tanto el cavallero se rrebuelve & *va ferir* a Tristán por el escudo que otro mal non le fizo. (*Cuento de don Tristán de Leonís*, 15R; XIV; CORDE)

Si es dilueix el moviment i l'acció expressada per l'infinitiu és acomplerta contextualment, es focalitza sobre aquesta acció:

- (49) E quant aquel serv fou defor del palau del rey, él trobà en la carrera ·I· serv del rey

pus minve de sí, quayx son conpayó, que li devia ·C· diners petits, e dix-li que·l pagès; e aquel dix que no avia de què e que li agés mercè. E lo serv a qui el rey avia perdonat, plen d'ira e de mal talent, *anà pendre* aquel serv del rey a la gola e vulia·l estrangolar; e com més li clamava mercè, e més lo batia. (*Crònica* de B. Desclot, II.181; 1288)

(50) Aquela hora ·I· hom en son alberc sehia al foc ab sa muyler e ab ·I· fil petit; e con oý la veu d'aquest, demanà-li què li avia fet lo bisbe, e convidà·l a hostel, e féu-lo seure ab sí prop lo foc. E con se raonassen ensems d'alscunes coses, lo maligne esperit *va pendre* aquel seu fil petit e lançà'l al foc, e aquí matex de continent arrancà-li la ànima. E axí aquel mesquí conec qui era aquel que avia resebut e lo bisbe qui avia fora gitat. (*Diàlegs*, 14r; 1340)

(51) E aytantost l'almugàver trasc son couteyl, e correc sobre·l cavaler qui fo caüt ab lo cavayl, e *anà-li deslassar* son elme e volc-lo degolar. (*Crònica* de B. Desclot, III.150; 1288)

Finalment, com havia avançat, hi ha alguna ocurrència ja durant el segle XIII en què la construcció sembla, ara sí, gramaticalitzada per complet perquè es tracta d'un aconseguiment en què no és factible percebre cap desplaçament aportat pel verb *anar* i l'acció està completada cotextualment:

(52) Ab aytant ·I· sirvent qui era de Barcelona *anà desrengar* ab ·I· penó que portava e muntà--sse·n els murs. E ·V· d'altres sirvens anaren-li·n al dós, e derocaren los sarraïns qui eren en ·I_a· torre, e aquí posaren lo penó. (*Crònica* de B. Desclot, II.134; 1288)

Aquesta explicació donaria compte de la generació molt primerenca d'una perífrasi de passat. Ara bé, en general, els quadres de gramaticalització que han generat un substitut d'un temps verbal preexistent sembla que segueixen un camí menys abrupte. Cal, doncs, insistir en el valor intermedi que assolí la perífrasi abans d'esdevenir temps passat perfectiu de manera exclusiva.

4. Tipus verbals implicats

A banda del factor contextual que explicita l'acció i la dóna per completada, podem considerar altres factors que també desdibuixen el moviment de *anar*. Les primeres observacions van lligades a determinades classes semàntiques de verbs.

4.1. D'una banda, hi ha un grup de verbs en què és habitual que vagen precedits per un verb de moviment. Conceptualment, aquests verbs accepten i afavoreixen que es produísca un desplaçament físic previ a l'acció expressada en la clàusula final per motius diversos. Sovint fa l'efecte que, com ja he esmentat, es tracta de col·locacions: *anar cercar*, *anar cridar*, *anar dormir*, etc.

Són activitats i realitzacions que, segons el coneixement del món, se solen produir en un lloc específic i, doncs, habitualment diferent on s'esdevé l'acció prèvia. Pel que fa a les activitats: *reposar*, *deportar*, *dormir* (a les habitacions); *dinar*, *menjar* (en taula, al menjador); *oir missa*, *vetlar* (a l'església), *comprar* (en una botiga); *cavar*, *escombrar* (en un lloc on hi haja terra, brossa); *cercar*, *querir*, *cridar* (un lloc diferent en què hom es troba); els verbs de percepció com ara *veure* o *parlar* afavoreixen la construcció no gramaticalitzada; també hi ha realitzacions: *aparellar-se*, *colgar-se*, *gitar-se*, *armar-se* (a l'habitació adequada); *asseure's* (on siga el seient); *amagar*, *visitar* (en un lloc diferent en què hom es troba), etc. Igualment són realitzacions *abraçar*, *aferrar*, *agafar* o *besar*, que requereixen un desplaçament al lloc on siga el Pacient. En aquests darrers casos, el desplaçament pot ser tan curt que pot reduir-se a un moviment corporal. I açò

afavoreix la interpretació perifràstica i, doncs, pot propiciar el desplegament de la perífrasi.

És molt destacable la freqüència altíssima d'ocurrències d'infiniutius relacionats amb accions violentes o afectives. Certament, els textos bèl·lics són molt freqüents en l'edat mitjana. Crec, però, que aquesta freqüència tan elevada no és casual. Ben al contrari, crec que aquesta mena de verbs es pot subsumir sense entrebancs al tipus semàntic de verbs que requereixen un moviment previ: *ferir, mesclar-se, assetjar, trencar, donar colp, abraçar, besar, combatre, conquerir, envestir, pendre, escometre, desbaratar, brocar, posar setge, trossejar*, etc.

En canvi, els que afavoreixen la interpretació perifràstica són normalment realitzacions i assoliments (*metre, dreçar, pendre, desrengar*, etc.) i, per descomptat, els verbs de desplaçament (*anar, tornar, eixir, fugir, girar*, etc.), on es constata que la perífrasi està consolidada.

4.2. Com veiem, hi ha un factor que es creua amb els tipus semàntics dels verbs: la modalitat de l'acció. Una activitat té caràcter atèlic i extens en el temps. Justament és aquesta característica la que ens porta a acceptar que se sol produir en una altra coordenada espaciotemporal. Tot i que el context tanque l'esdeveniment, la naturalesa de l'activitat afavoreix el manteniment de la interpretació del moviment que aporta el verb *anar*. Les dues accions es mantenen. Ací, la interpretació perifràstica no és probable i, per tant, són contextos que afavoreixen el manteniment de la construcció bioracional

Les realitzacions i els assoliments són esdeveniments tèlics. Si el context posterior ratifica la conclusió de l'esdeveniment, el resultat és una focalització sobre l'acció conclosa i es desdibuixa el desplaçament previ. Per això, els assoliments són els contextos en què és fàcil interpretar que la construcció està en procés de gramaticalització: *desrengar, dar un colp, ferir* 'colpejar', per exemple. Un assoliment aproxima clarament l'acció anterior amb el seu propi acabament. El moviment aportat per *anar* pot ser cada vegada més curt perquè la focalització sobre l'acabament, desfocalitza el moviment anterior, el relativitza i, per tant, el pot subjectivitzar, convertint-lo en un significat gramatical.

No és exactament, com diu Colon, que els primers documents de la perífrasi els verbs en infinitiu eren sempre tèlics fins al 1350 (assoliments i realitzacions en terminologia de Vendler) ja siga verbs de moviment amb desplaçament del subjecte, verbs d'acció física i momentània sense necessitat de desplaçament del subjecte i verbs de dicció (Núñez Román, 110). Realment la construcció <*anà / va + inf*> abraça també activitats. El que passa és que des de la perspectiva actual s'interpreten només com a perifràstiques les estructures amb verbs de caràcter tèlic. És possible que en tinguem una visió esbiaixada, almenys en les ocurrències primerenques del segle XIII i primera meitat del XIV, com hem vist amb els verbs d'atac, en què és fàcil que la interpretació perifràstica siga posterior al que hom creia.

5. El valor de la perífrasi <*anà + inf*>

5.1. La fase prèvia de la gramaticalització de la construcció en contextos passats perfectius es produeix quan el context dona l'acció per conclosa (cosa que es produeix molt sovint), o bé quan el verb cau en el camp de les realitzacions i dels assoliments. El parlant-oient deixa en segon pla el desplaçament i focalitza sobre l'acció. Però el desplaçament agentiu de *anar* conté una inferència invitada (Traugott & Dasher, 5). En temps imperfectius el verb *anar* produeix un context dític i intencional que amaga una

inferència de futuritat que és la que finalment es rutinitza per a donar el futur del castellà, francès o portugués. En un context passat, narratiu, en canvi, no es produeix aquesta inferència dística, lògicament. Què pot amagar *anar* en aquest context?

El moviment agentiu requereix una energia física i psíquica (una intenció, una meta) perquè es produïska. Si el context corrobora que l'acció posterior ha reeixit, es pot produir un procés de subjectivització del moviment, un moviment ja esdevingut i que anava dirigit a la realització d'una acció que va ser reeixida amb certesa. Aquest procés de subjectivització es pot lligar així a l'esforç reeixit, a la fermesa, a la intensitat. Podríem formular-ho així: "algú anà a dir-li això i li ho digué i la cosa tingué conseqüències. Deu ser perquè la seua intenció estava fermament ancorada en els esdeveniments anteriors i, per tant, l'esdeveniment ocorregut és ferm, rellevant, transcendent".

Pérez-Saldanya (1998, 270) rebla el clau del procés de creació de la perífrasi de passat perfectiu en català amb la informació que afig sobre els usos estilístics originaris. El desdibuixament progressiu del moviment expressat per *anar* potencia, diu, la idea d'agentivitat i la d'intencionalitat, a més de la de focalització. Encertadament comenta que la gramaticalització del verb *anar* originaria una perífrasi narrativoaspectual utilitzada com a marcador de cohesió discursiva per a emfasitzar la subseqüència però també la intencionalitat i el caràcter focal de l'esdeveniment denotat per l'infinitiu. Crec que cal afegir-hi que la perífrasi esdevé un focalitzador de l'acció que es considera el clímax d'una narració; una acció, inicialment agentiva, que prové d'una sèrie d'accions prèvies i que condueix a unes determinades conseqüències.

Cal dir, però, que aquest no es deu tractar simplement del valor originari sinó que el valor emfàtic i focalitzador de la perífrasi crec que s'allarga almenys fins a finals del XIV o principis del segle XV, i tant en passat com en present històric. Aquest valor degué existir també en castellà antic i encara s'hi manté en contextos perfectius, amb un valor lleugerament evolucionat. Vegem-ho.

5.2. El valor inicial de la perífrasi catalana sembla bàsicament compartit pel valor demarcatiu que adquireix la mateixa perífrasi en passat en castellà. El castellà compta, doncs, amb una perífrasi demarcativa (Bravo, 53 i ss.) en què el predicat complet <*fue a + inf*> es comporta com un predicat tèlic. A més a més, descriu una acció delimitada i puntual o momentània que, a més a més, rep una interpretació factual i no intencional. La perífrasi mostra un mode d'acció i no és aspectual com la del futur. Aquests fets condueixen a convertir-la en un marcador discursiu amb valor emfasitzador, que destaca una acció sobre d'altres possibles.

Bravo (2008: 55) indica que, per a Fernández de Castro (172), la perífrasi <*fue + (a) + inf*> serveix per a designar 'el punt final d'un procés previ'. Fernández de Castro (162 i ss.) i Veyrat segueixen la classificació de Dietrich i descriuen aquest procés previ com una sèrie d'accions conduents a l'esdeveniment denotat pel predicat. Es pot dir que adquireix un valor resultatiu o culminatiu en un context perfectiu.

Veyrat (657) afirma que la perífrasi esmentada indica "que entre la acción nombrada por el infinitivo y la serie de acciones del contexto, que en ocasiones pueden incluso no aparecer explicitadas, existe una relación, y que la acción perifrástica se 'coloca' con respecto a ellas como expresamente destacada o separada del contexto". Bravo (55) ho acaba de definir dient que "el uso demarcativo se caracteriza por introducir el último evento de una secuencia o serie de eventos previa a modo de resultado destacado de la misma" i afig que sempre rep una interpretació factual. Dóna aquests exemples ben significatius i n'hi incorpora un exemple medieval de tipus apreposicional:

- (53) El perro rodó sobre las piedras y *fue a chocar* contra el tronco de un árbol [pres del CREA, Jesús Torbado, *El peregrino*]
- (54) La mitad del armatoste voló por sobre la cerca y *fue a caer* unos metros más allá [pres del CREA, Jaime Collyer, *El habitante del cielo*]
- (55) Fasta que lo sepades com yo lo *fuy saber* [*Poema de Fernán González*, ed. de A. Zámora, 430a]

En castellà, la idea d'una acció conduent a un esdeveniment després del desplaçament es consolida més tardanament amb el valor pròpiament demarcatiu emfàtic, en què es focalitza l'acció resultant marcant-la com la menys esperable, la més sorprenent. En paraules de Bravo (62): “Por medio de <ir a + infinitivo> como perífrasis demarcativa una situación es colocada, en relación con otras que representan resultados alternativos y también posibles para esa misma situación, como la menos previsible, esperable o deseable de acuerdo con una escala de valores determinada pragmáticamente.”

Aquesta perífrasi de l'espanyol, diferenciada respecte de la que, finalment, resultà una alternativa al futur, sol anar lligada, com en català, en els contextos prototípics de passat a verbs de caràcter tèlic com ara *dar*, *estrellarse*, *parar*, *caer*, etc. (Fernández Ramírez AGSFR, ref. 23999, citat en Bravo, 68).

La hipòtesi de Bravo (69) és que la perífrasi demarcativa esdevé un predicat complex que és, pel mode d'acció, un assoliment que descriu “una acción delimitada, y, más exactamente, puntual o momentánea, y factual. Estas dos propiedades son una consecuencia de su función narrativa, como también lo es que aparezca preferentemente en el pretérito perfecto simple, pues es sabido que esta es la forma propia de la narración, frente al pretérito imperfecto, que lo es de la descripción”.

Així doncs, és possible concloure que, en català medieval, tingué vigència una perífrasi molt semblant a aquesta, que servia per a introduir i marcar, sempre en temps passats perfectius, el darrer esdeveniment d'una seqüència o sèrie d'esdeveniments. Sembla que es troba en una fase prèvia de focalització respecte del castellà actual, perquè es destaca l'acció que suposa el clímax d'un esdeveniment narratiu, equivalent a una paràfrasi “i mireu què feren, justament això...”, mentre que en castellà actual la perífrasi marca l'acció com la menys esperable.

Les primeres ocurrencies que hem testimoniat de la perífrasi <*anà + inf*> que hem interpretat com a gramaticalitzades pogueren desplegar aquest valor. Els casos més antics mostren una clara ambigüitat interpretativa respecte del valor demarcatiu de la perífrasi. Mentre que és possible veure-hi la construcció bioracional, és factible situar-hi alhora l'acció culminativa del segment narratiu en què se situa:

- (56) E com lo dit Castelet s'exequàs de terra alt a pendre la roba de la pert[xa] [...] ab la I-na mà o ab abdues d'un colp ê-l pits, del qu[al] col[p lo dit] Castelet [en con]tinent caech e donà g[r]an colp en terra [...]. Puis levà·s e [a]nà pendre lo dit R. Sanç al cabeç e dix que iria [...] cort. (*Clams i crims València*, 57; 1279-1299)

És interessant remarcar que són justament els verbs de violència o afectius els que solen suportar el clímax dels esdeveniments. No cal dir que un factor i altres es retroalimenten:

- (57) Ab tant los cavallers puyiren ves los sarraÿns e *anaren ferir* en éls sí que·ls vaÿren e passaren d'oltra, mas tant era gran la pressa dels sarraÿns que no pogren tornar e·l puyg a·n Guilem de Moncada. (*Crònica* de B. Desclot, II.104; 1288)
- (58) E los marits de les dones e els altres qui ab eles eren, dixeren·lur: –Beyls seyors, tenits vostra via. No fassats vilania a les dones. E eyls resposren com a ribauts: – De longaya ancor ne parlés vós. Sí alsà la ·I· la massa que portava e *anà·li·n*

donar ·I· gran colp per les espatles. Quant los altres seus compayons viuren que tan malament los envilanien, eyls e lurs dones qui ab éls eren, laxen-se córrer, ab los bordons que portaven, als franceschs, e: cridaren: –A mort! (Crònica de B. Desclot, III.73; 1288)

En altres contextos, la perífrasi demarcativa sembla més consolidada:

- (59) E preseren lurs armes e quant foren tuyt armats, a caval e a peu, anaren-se-n ves aquela part hon devien entrar. Ab aytant ·I· sirvent qui era de Barcelona *anà desrengar* ab ·I· penó que portava e muntà-sse-n els murs, e ·V· d'altres sirvens anaren-li-n al dós, e derocaren los sarraÿns qui eren en ·I_a· torre, e aquí posaren lo penó. (*Crònica de B. Desclot*, II.134; 1288)
- (60) Mes l'entic enamic ac gran enveja de les virtutz d'él, per què féu son poder que-l gitàs d'aquí, axí con s'à acustumat de destorbar tota bona obra; él entrà al cors de la bèstia amiga sua, d'una fort gran serpent, e entrà en la balma ab grans ciscles e siules e ab fort grans critz, e *anà-s dreçar* costa lo baron de Déu, en tant que cant él jasia, ela, serp, de costa li jasia, e quant él se levava, ela, serp, se levava. Mes de tot ayçò lo baron de Déu no·s moc ne s'espauordí. (*Diàlegs*, 46r; 1340)

6. El present històric

Hem constatat, doncs, l'existència d'una perífrasi demarcativa en català antic que desplejava el seu valor en els contextos de passat perfectiu. A aquesta perífrasi, com hem vist, s'hi lligava un marcat caràcter tèlic, condicionat pel tipus verbal i pel context posterior. Es pot dir que la perífrasi, com en castellà, fa que es concebia l'acció com un assoliment on culmina la seqüència narrativa. Arribats a aquest punt, comencem a adonar-nos que aquest és l'origen de la perífrasi que expressarà purament, un poc més avant, el passat perfectiu. Però les formes resultants d'aquesta perífrasi pertanyen al temps present. D'acord amb tota la bibliografia més recent, no hi ha dubte que és l'ús del present històric el desllorigador del problema. Però, quin és el factor que permet aquest desplegament tan impressionant de l'ús del present històric per a esdevenir la forma pròpia d'un temps verbal?¹²

El present històric és molt usat en la poesia èpica castellana, de fet és on se'n testimonia una freqüència més elevada. En canvi, en els textos cronístics i narratius castellans dels segles XIII al XVI l'ús d'aquest recurs és molt discret, de vegades nul. José G. Moreno de Alba (5 i ss.) afirma que els pocs exemples de present històric documentats despleguen un paper clarament actualitzador i serveixen per a destacar les accions culminants de la narració (78). En el *Poema del Cid* tenen aquest valor i la freqüència d'aparició és molt més elevada. El valor de forma verbal pròpia del comentari fa que tinga tendència a identificar-se amb allò que el narrador considera més transcendental en els esdeveniments que va engrunant.¹³

Per altra banda, és crucial la conclusió a què arriba Silva-Corvalán (205) pel que fa al valor del present històric. La investigadora afirma que l'anàlisi de diverses obres narratives permet afirmar que si el narrador usa un o més casos de present històric,

¹² Juge argumenta que el sincretisme que es produeix entre la forma de la primera persona de present i de passat del verb *anar* (nosaltres *anam*) va permetre la reinterpretació de la construcció considerant-la una perífrasi amb l'auxiliar en present i no en passat. Crec que aquest factor degué influir en l'estabilització de la perífrasi de passat en forma de present, tot i que no de manera determinant.

¹³ Tradicionalment, com diu Saldanya (2002, 2620), s'ha considerat que "el present s'usa com a estratègia narrativa per tal d'atorgar vivacitat a la narració i focalitzar determinats esdeveniments. Cal tenir en compte, però, que la vivacitat i la focalització d'esdeveniments no es deu tant a l'ús del present com al canvi d'esfera temporal; al canvi, per tant, del passat al present o del present al passat".

aquests tindran lloc en el moment climàtic de la narració. Afig que, sovint, expressions com ara *de repente* introdueixen un fet inesperat o dramàtic que sol coocórrer amb el present històric.

La detecció al nostre corpus d'expressions d'aquesta mena o d'altres que marquen l'esdeveniment corroboren que el valor del present històric convergeix amb el valor de la perífrasi demarcativa. Aquest fet justament reforça la combinació sintàctica vencedora en català <va + inf>. Inicialment, doncs, la perífrasi demarcativa, tèlica i sempre en passat, es veia reforçada per un altre fenomen independent però amb les mateixes conseqüències expressives. La combinació s'anà reforçant per un i l'altre costat. El segle XIV és paradigmàtic per a trobar aquesta etapa, en què <va + inf> es vincula intensament al clímax d'una seqüència narrativa, mentre que el procés dramàtic ascendent previ i les conseqüències posteriors apareixen en passat simple.

Els exemples següents ho mostren a bastament. N'hi ha adverbis modals, adjectius ponderatius i expressions modalitzadores (*vilment*, *ab gran gatzara*, *soposament*, *en neguna manera*, *mantinent* 'de seguida', *per avinentesa* 'per casualitat', *damunt damunt*, *d'amagat*, *axí plen de forment*), marcadors discursius com ara *e veus que* 'i veus que', connectors consecutius que reforcen la conseqüència (*tal que*, *axí que*), conjuncions copulatives a l'esquerra que marquen la fi d'una seqüència, enumeracions emfàtiques o contextos emfàtics amb interjeccions; tot plegat per a acompanyar l'acció que es considera el clímax:

- (61) Quant les gèns de Messina saberen aquela nuyt la novela, lévaren-se tuyt de lurs lits, grans e pocs, e *van encendre tortes, e brandons, e cera, e candeles e fayes*, e feen tan gran luminària que d'una legua entorn avia tan gran clardat con si fos jorn, e menaven lo major alegre qui hanc més fos. (*Crònica* de B. Desclot, III.123; 1288)
- (62) Ab tant, les galeres dels catalans foren aparelades e comensaren a ferir e·l mig loc de les galeres, là hon aqueles de Piza eren; e quant los marcelesos les viuren ferir, *van metre* l'estandart de sen Víctor a bayx *molt vilment*, e preseren la volta de migjorn, e comensaren de fugir a rem e a vela, e gitaren en mar molt beyl arnès de matalafs de seda, e caxes, e bonetes. (*Crònica* de B. Desclot, III.121; 1288)
- (63) Els catalans lur venien desobre e que no les refusaven, calaren totes, e giraren les proes ves aqueles, e meseren-se en escala e aparelaren-se de la batayla. E aqueles [galeres] de Marçela, qui estaven de la banda de migjorn, *van dressar ab gran gatzara* ·I_a· severa molt gran que apelen l'estandart de sen Victor, e celes de Pisa e de Principat, qui estaven de la banda de terra, feeren atressí per aquel semblant metex. (*Crònica* de B. Desclot, III.120; 1288)
- (64) E con lo prevera del dit oratori vesés aquela ésser fortment turmentada, mantinent aportà ·I· drap del altar *e va-le-n cobrir*. Mes lo demoni soposament entrà aytambén en lo prevera, e cor volc presumir alcuna cosa ultra ses forces, ac ha saber per força, en son turment, què era. (*Diàlegs*, 13v; 1340)
- (65) Cor en ·I· altre temps apropiave ·s la festa del sant màrtir Pròculus; e en aquel loc estava ·I· noble hom, Fortunat per nom, e aquest ab grans pregueres demanava al dit honorable baron que quant auria feta la sollempnitat de la missa del sant màrtir, après la benediccion dada, que ·sgiràs a la sua casa; e ·I hom de Déu no pòc negar ço que caritat demanava en la pensa de Fortunat. E feta la sollempnitat de la missa, con fos vengut a la taula del demont dit Fortunat, abans que dixessen la oració a Déu, axí con hi à moltz homes qui solen percaçar lur vidaab art de juglaria, *soposament* fo devant la porta ·I· hom ab ·I_a· símia, e *va tocar* cembes. E ·I sant hom oy sonar lo son, e fo felon, e dix: "Heu, heu! Mort [és] aquest mesquí! Mort

és aquest mesquí! Yo són vengut a la taula a refecció e encare no hé oberta la boca a laor de Déu, e él és vengut ab símia e ha tocades cembes!” Ajustà-y més, emperò, e dix: “Vetz, e per caritat datz-li a menjar e boure; sapiatz, emperò, que mort és”. (*Diàlegs*, 11v; 1340)

- (66) E con sengles pocs de la licor del vin agués mesa en totz los vexels, apelat lo prevera, mantinent manà fer venir los pobres; lavores començà a créxer lo vin en lo folador, axí que totz los vexels dels pobres qui foren aportatz ne *va omplir*. E con vesés que covinenment los avia satisfet, féu exir lo fadrín del folador, e tancà lo celer e lexà ·l segelat ab son segel, e tornà-sse ·n tantost a l’esgleya. (*Diàlegs*, 10v; 1340)
- (67) Cor prop d’aquela ciutat és assitiada ·I_a· esgleya del benoyrat màrtir sent Asteve, en la qual ·I· honorable baron, Costanci per nom, servia en offici de mansionari hó donat; la fama de la santitat del qual s’era estesa amplament e luyn, cor lo dit baron, meynspresan de tot en tot les coses terrenals, enardia, de tota sa força de sa pensa, a soles les coses celestials. E ·I· dia, con en la dita esgleya defalís oli e lo dit servidor de nostre Senyor en neguna manera no agués d’ún encesés les lànteses, *va-les totes omplir* d’ayga, e, segons la sua custuma, posà al mig papers hó metxes, e, aportat foc, encès-les, e cremà l’ayga en les lànteses, axí con si fos oli. Penses-te, P[ere], de quin mèrit fo aquest baron, qui, forçat per necessitat, mudà la natura del elament? (*Diàlegs*, 7v; 1340)
- (68) Entrans los longobartz en aquella matexa província de Valèria, monges del monestir del molt honrat baron Equici fugiren, en lo demont dit oratori, al sepulcre seu; e con los longobartz enrabians fossen entratz en l’oratori, començaren a tirar defora los ditz monges, per ço que ·ls examinassen per turmens e ·ls aucuessen ab coutel; ·I· dels quals gemegà e, comogut per gran dolor, dix: “E, sant Equici!, plau a tu que yc siam gitatz? E no·ns defensaràs?” A la veu del qual, mantinent, lo maligne he molt sutze esperit *va pendre* los cruels longobartz, los quals, casens en terra, tan longament foren turmentatz entrò que totz los longobartz qui eren defora ho sabessen, per ço que no gosassen d’aquí avant assejar lo sant loc. E axí lo sant hom, en quant defès los seus dexeables, donà aytambén remey a moltz fugens depuys là. (*Diàlegs*, 7v; 1340)
- (69) En aquesta val qui és dejús lo monestir sega fenal. E aquel Julian avia ·I· fadrín fort erguylós e rebella, del qual a penes él podia ésser senyor; aquest, donques, tramès que ·l li amenàs cuytosament. E lo fadrín anà e ab rabiós esperit entrà per lo prat, e vesén totz segar fen, demanà qui era Equici; e quant o? cal era, gardà ·l de luyn, e fo tot comprès per gran temor, e començà-s a espaordir e enujar, e, tremolan, a penes pòc sí matex portar; e, axí tremolan, venc al hom de Déu. E estreyén humilment los seus joneyls ab los braces, *va-l basar* e denuncià-li que son senyor era vengut. E lo servidor de Déu rressaludà-l; e manà-li e dix: “Leva d’aquex fen vert e porta a menjar a les bèsties en què sótz vengutz. Vet yo qui hé complida la obra, cor ·I· jonc me fal. Yo·n vag après tu.” (*Diàlegs*, 6v; 1340)
- (70) Mas ·I· dia, d’aquel matex monestir de les vèrgens, una servidora de Déu entrà en l’ort e víu ·I_a· letuga, e cobesejà-la; e oblidà-li benesir-la ab lo seyal de la creu, e va-sse·n là e va-y mordre, mas tan tost casec presa per lo diable. E con fos fort turmentada, fo denunciat cuytosament al dit pare Equici que tost vengués e ajudàs ab oració. (*Diàlegs*, 5v; 1340)
- (71) Cor ·I· dia se rancà ·I· gran troç de roca d’aquel pug qui alteja sobre lo seu monestir; la qual, casén per lo costat del mont, tost mostrava lo peril del derrocament de tot lo monestir e la mort de totz los frares. E con lo sant hom

la víu desobre venir, nomenan en sa veu sovén lo nom de Jesucrist, féu-li en contra lo seyal de la creu, e axí va-la fer posar, mentra que cahia, sus en lo costat pres del monestir, segons que diu lo religiós baron Lorenç. E per ço cor no y avia loc ún se pogués posar, veu-la hom encare ara, qui garda al pug, penjar axí con si devia caure. (*Diàlegs*, 2r; 1340)

- (72) E con Honorat fos escarnit per aquestes paraules, soptosament defalí ayga al servey del covit, e ·I· macip anà a la font ab ·I· poal de fust, axí con là és custuma. E con poàs la ayga, ·I· pex entrà en lo poal; e tornà lo macip ans d'ora, e devant la multitud dels covidans, ab l'ayga ensems, *va gitar* ·I· pex qui pogués bastar a vianda de tot ·I· dia a Honorat. E meraveylaren-se totz, e tot l'escarn d'aquels cessà, cor començaren a donar meraveyla de la abstinència que d'abans escarnien. E axí lo pex del mont tolç l'escarn e les ontas del hom de Déu. (*Diàlegs*, 2r; 1340)
- (73) E·n tant los sarrahinsse escridaren e cobraren la plaça altra vegada, e els chrestianstiraren-se a la costa del castell. E, en tant con açò faeren, vench ·i· a·vots lessús del castell dels que u miraven: “Van-se·n, van-se·ne vençen-se!” e a açò los cavallers nostres hoïren-ho e cridaren: “Vergonya, cavallers, vergonya!” e cridaren tots a ·i· a· vou: “Sancta Maria, sancta Maria!” e aquels qui eren en la reraguarda dels sarraïns, qui eren dessús los altres, començaren de fugir primers que aquels qui eren denant; e *van ferir* en la devantera los nostres als sarraïns e obriren-los. E aquí·s començà de vençre la batayla, e durà la vençuda tro al riu Sech, que és entre Ffoyos e València. E moriren-ne molts qui foren ferits de glay e altres que no havien negun colp. E moriren dels nostres Ruy Xeménez de Lúzia, que tant entrà a les primeres ferides, que anchhom no·l veé tro que·l trobaren mort; e morí·hi son fiyl de Don Xemèn Péreç de Terga, lo major, e ·i· altre qui tenia la senyera de Don Bernat Guillem; e ach·hi cavallers ferits, mas no que·n morissen. (*Llibre dels Fets*, 98v; 1343)
- (74) E, quan él se·n fo tordat, e haguem passat lo riu prop del començament de l'almarge qui ven de la mar, anava Miquel Garcés, qui fo de Navarra e és poblat en Sarayena, e els troters qui anaven denant cridaren: –A armes! E Don Pero Corneyl, qui hoí cridar a armes, *va pendre* ses armes e brocà aenant. E nós cuytam·nos e anam·lo pendre per la regna e dixem·li: –Què serà, Don Pero Corneyl? És apelido d'Exea, açò? Aturats·vos e vejam primerament què és, ans que us aravatets. (*Llibre dels Fets*, 101v; 1343)
- (75) Fem·vos saber que esta nit passada, que fo digmenge, a vespre, mentre nós sopàvem, se moch ·I· fort grant avolot en Murvedre per rahó de la nostra partença e anada vers les partides de Aragó per les vistes del rey de Castiella, qui s'és descuberta no sabem per quina manera. Enaxí el avolot fo tota aquella nit tal que totes les gents de la villa de Murvedre *se van abocar* entorn la nostra posada ab armes, per manera que null hom no·n podia exir que no·n fos perells reconegut qui era; axí que·l infant En Pere, qui y fo vengut, no·n poch exir, ans hagué aquí a romandre a jaure; e tots quants eren ab nós, vengueren a perill de mort. (*Epistolari de Pere III*, 8; 1344-1348)
- (76) Et con aquells de la companya me veeren, et En Rochafort e·ls altres, *van·me tots besar et abrassar*, et comensaren tuyt a plorar d'açò que havia perdut (*Crònica de Muntaner*, 128rb; 1352)
- (77) Et lo senyor rey sol no l'escoltà ans se mès avant; et lo dit En Berenguer de Puigmoltó saltà avant, et ·I· altre cavaller. Et aquells de dins *van·se aquí defendre*, axí que per çert aquells ·II· cavallers foren morts si no fos lo senyor rey, son cors,

qui ab l'espaa en la mà et ab l'escut abressat donà salt dins. (*Crònica de Muntaner*, 102va; 1352)

- (78) Mossènyer: vós sabeu qui és aquell jove Roger de Garoli, lo qual plaent-li jo e ell a mi, és estat mon amich; e sabent ell hir vespre que vos no hich éreu, me pregà tant que jo no li posquí dir de no que no·l metés en la mia cambra a dormir ab mi, e estant dins li vench gran set, e jo, no avent qui li donàs a beure ne aygua ne vi, perquè madona qui era en la sala no se n'apercebés, no guosí anar per aygua, e per avinentesa vaig-li donar una ampoleta d'aygua que trobé en la vostra cambra, e com l'ach beguda torné l'ampola allà hon l'avia levada; e jo trob que vos ne haveu feta gran remor. E per ço jo confers haver fet mal; mas qui és nat per no errar? Jo són molt dolenta de la errada que hé feta, per tant com en moltes guises se n'à seguit gran dan. (*Decameró*, 359; primera part XV)
- (79) E la dita na Trials vénc e prèa a la dita filla de la testimoni e, de amagat, que los scudés no hu conaguessen, va la traure del dit estudi e mès-la en la cambra del dit mossèn n'Albertí e aquí li donà a dinar. (*El cavaller i l'alcajota*, 83; 1410)
- (80) E parà-li taula e donà-li carn; e ell portava realgar ab si, e quan tingué la carn davant, va-la salbuscar damunt damunt del realgar, e mengà e morí. (*Sermons de St. Vicent I*, 232; 1445-1449)
- (81) Dient: –Senyor, prech-vos que per mèrit de la vostra sancta Passió e per consolació de aquests cristians e confersió de infels, que vullats destruir les rodes. E veus que tantost vingueren àngels e ab spases varen-les tallar a vista de tots, e axí com donaven lo colp, veus que allà sortia hun raor e matava hun hom e llà altre, etc. (*Sermons de St. Vicent II*, 140; 1445-1449)

En en un context no agentiu:

- (82) E ·I· dia ela entrà al graner, e trobà que·l forment que·s avia apareyat a obs de tot l'ayn, lo seu fil lo avia tot per poc donat a pobres; e con ela se batés ab palmas e ab puyns, que quax agués perdit tot lo secors del ayn, l'infant de Déu, Bonifaci, sobrevenc, e començà a consolar ab aqueles paraules que pòc la sua mare. E con ela no·s volgués consolar, pregà-la que·s degués exir del graner, en lo qual de tot lur forment avien trobat que·n avia ·I· poc romàs. E l'infant de Déu aquí matex donà·s a oració, e après poc espay axí defora, e amenà la mare al graner e van-lo trobar axí plen de forment con era d'abans. Con la mare s'alegrava que avia ajustada despesa per tot l'ayn, e vist aquest miracle, ac conpuncció la mare e fo-y bona d'equí avant que donàs aquell qui tan leugerament podia aver ço que demanava. (*Diàlegs*, 12v; 1340)

L'èxit posterior de la perífrasi es deu al fet que el seu valor demarcatiu reforçat per l'ús en present històric és molt més expressiu i acaba per substituir els passats simples, formes que patien problemes de naturalitat morfològica que duïen confusions amb altres temps (Saldanya 1998, 272). En una primera fase ja constatable en la segona meitat del segle XIV, comença a deslligar-se de l'acció culminant de la seqüència narrativa però es manté en contextos marcadament emfàtics, encara situats al voltant dels esdeveniments transcendentals:

- (83) Dix que él, estant al cantó d'en Antoni Salva, sobre del dit Antoni Ferrer, víu que la dita dona Bartomeva farí lo dit infant i la dita dona muller d'en Jacme Peliser, quan viu que la dita Bartomeva faria son fiy, prení una granera en la mà i va tirar la dita granera a la dita Bartomeva. I après es varen acostar la una a l'altra i van-sa pendra a cabayeras i víu aquest que la dita Bartomeva tenia la dita dona muller d'en Jacme Palisser dessota i encontinent lo dit Antoni i en Bernat Rabassa van

levar la dita Bartomerva de munt la dita dona muller d'en Jacme Pelisser. (*No serets tots temps batle*, 23; 1364-1369)

I, en acabant, en la segona fase acaba convertint-se en substitut generalitzat del passat simple. Malgrat això, el relegament del passat perifràstic que constatem, segons el nostre corpus, en la segona meitat del XV i tot el XVI, es pot explicar perquè no devia equivaldre encara del tot al passat perfectiu. Encara que és ben probable que ja no mantenia el valor demarcatiu originari, encara es devia relacionar a contextos emfàtics, expressius o col·loquials. A més a més, el segle XV és el segle de la literatura valenciana per excel·lència. Com hem vist, fa l'efecte que la perífrasi s'origina i creix en l'àmbit nord-oriental del català (i, més tard, també de la resta del català central i del baleàric) mentre que sobretot el valencià se'n queda bastant més al marge. De fet, el passat perifràstic no ha substituït encara avui el simple en la zona central i meridional del valencià. Aquesta distribució geogràfica podria fer costat a la hipòtesi de Jacobs, el qual postul·la que el passat perifràstic del català és un fenomen de contacte de llengües, més concretament, que fou difós dins del català a través de la immigració de parlants occitans (Jacobs, 248). Caldria, certament, disposar d'un estudi exhaustiu dels contextos originaris (ja constatats al segle XII) d'aquesta construcció en occità i del seu valor semàntic.

7. Conclusió

Resumisc les fases que podrien esquematitzar l'evolució de la perífrasi estudiada en aquest article a través de l'estudi de corpus que hem realitzat:

Fase I. Construcció lliure amb moviment i finalitat. Hi ha certs tipus verbals, com ara les activitats, o certes accions –afavoridores de la coexistència diferida d'un desplaçament i una acció posterior– que mantenen la interpretació bioracional de manera constant. En aquests casos es consolida progressivament al llarg de tres segles la innovació amb preposició <*anar + a + inf*>.

Fase II. Construcció lliure amb moviment i finalitat en un context que indica que l'acció està conclosa. Els assoliments i les realitzacions afavoreixen aquesta interpretació. El valor de moviment del verb *anar* pot quedar en segon pla. Pren protagonisme la inferència invitada relacionada amb l'esforç reeixit, la fermesa de la voluntat, amb una acció ben ancorada en el context passat i que té conseqüències, la intensitat de l'acció que s'ha dut a terme. Ocasionalment pot aparèixer en present històric, però aquests valors es lliguen clarament en els inicis amb la construcció en passat <*anà + inf*>.

Fase III. El valor de moviment es dilueix. *Anar* no indica desplaçament sinó èmfasi en la narració. Els assoliments afavoreixen aquesta interpretació però es pot fer servir en contextos vinculats a diverses modalitats de l'acció o a estructures sintàctiques variades. Naix la perífrasi demarcativa (<*anà + inf*>), focalitzadora de l'esdeveniment relacionat amb el clímax de la seqüència narrativa. L'ús en present històric en aquests contextos es reforça per la convergència de valors expressius, sobretot perquè l'efecte narratiu del present històric i de la perífrasi demarcativa és idèntic. Inicialment la perífrasi és present en el català nord-oriental i, per tant, té continuïtat amb la presència que té aquesta construcció en occità. Aquesta perífrasi amb valor demarcatiu i indicadora de l'esdeveniment culminant d'una narració és el precedent del passat perifràstic del català.

Fase IV. Es va diluint el valor demarcatiu i emfàtic i es manté el valor de passat perfectiu. Es consolida l'ús de la perífrasi sota les formes de present. Entra en una llarga lluita amb el perfet simple. La nova perífrasi, ja només en forma verbal de present, és

més expressiva i menys problemàtica des del punt de vista morfològic. Açò en garanteix l'èxit.

Fase V. La perífrasi substitueix el perfet simple. El valor demarcatiu i emfàtic és absent. En l'actualitat, aquesta fase encara no s'ha difós completament al llarg de tots els territoris catalanoparlants. Caldria estudiar si l'aragonés o el castellà han estat factors responsables en aquesta distribució dialectal.

Obres citades

- Alegre, Montserrat. *Diàlegs de sant Gregori. Transcripció de la versió catalana de 1340*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.
- Beltran i Calvo, Vicent; Joan-Lluís Monjo i Mascaró & Vicent-Josep Pérez i Navarro. *El parlar de Guardamar (Un estudi del valencià meridional fronterer)*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004.
- Bravo Martín, Ana. *La perífrasis 'ir a + infinitivo' en el sistema temporal y aspectual del español*. 2008. Tesi inèdita.
- Bruguera, Jordi, "La locució prepositiva «de part», el present històric i el perfet perifràstic en la Crònica de Jaume I." En A. M. Badia i Margarit ed. *Miscel·lània Pere Bohigas I*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1981. 27-42.
- Colon, Germà. "Le parfait périphrastique catalan va + infinitif." *Actas do IX Congresso Internacional de Linguística Românica*. Lisboa: Universidade de Lisboa, 1959. 165-176.
- . "Sobre el perfet perifràstic 'vado + infinitiu' en català, en provençal i en francès." En F. M. Lorda i Jean Roudil eds. *Problemes de llengua i literatura catalanes, Actes del II Col·loqui Intercional sobre el català*. Amsterdam: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1976. 101-144.
- . "El perfet perifràstic català 'va + infinitiu'." En el seu *La llengua catalana en els seus textos*, vol. II. Barcelona: Curial, 1978. 111-144.
- Detges, Ulrich. "How Cognitive is Grammaticalization? The History of the Catalan Perfet Perifràstic." En Olga Fischer-Muriel Norde & Harry Perridon eds. *Up and down the cline. The nature of grammaticalization*. Amsterdam: John Benjamins, 2004. 211-227.
- Dietrich, Wolf. *El aspecto verbal perifrástico en las lenguas románicas*. Madrid: Gredos, 1983.
- Fernández de Castro, Félix. *Las perífrasis verbales en el español actual*. Madrid: Gredos, 1999.
- Institut d'Estudis Catalans. *Diccionari Descriptiu de la Llengua Catalana [DDLC]*. <http://dcc.iec.cat/ddlc/index.asp>
- Jacobs, Bart. "Present and historical perspectives on the Catalana go-past." *Zeitschrift für Katalanistic* 24 (2011): 227-255.
- Juge, Mathew. "Morphological factors in the grammaticalization of the Catalan 'go'-past." *Diachronica: International Journal for Historical Linguistics* 23 (2006): 313-340.
- Lafont, Robert. "Reflexions sobre lo perfach perifrastic amb *anar* en catalen e en occitan." *Estudis Romànics: Estudis di lingüística i de filologia catalanes* 12, (1970): 271-277.
- López García, Ángel. "El pretérito perifrástico catalán y la teoría de las perífrasis románicas." En Germán Suárez et. al. ed. *Homenaje a Samuel Gili Gaya (In Memoriam)*, Barcelona: Bibliograf (1979): 129-137.
- Martines, Josep; Pérez-Saldanya, Manel. "Per una Gramàtica del català antic: objectius, metodologia i un tast." En J. Martines & M. Pérez-Saldanya. *Per una sintaxi històrica del català*. Alacant: IIFV, 2009. 7-39.
- Melis, Chantal. "Verbos de movimiento. La formación de los futuros perifrásticos." En Concepción Company Company ed. *Sintaxi històrica de la lengua española*. Mèxic: Universidad de México, 2006. 875-970.

- Mendeloff, Henry. "The Catalan Periphrastic Perfect Reconsidered." *Romanistisches Jahrbuch* 19 (1968): 319-326.
- Montoliu, Manuel de. "Notes sobre el perfet perifràstic català." *Estudis Romànics: Llengua i Literatura* 1 (1916-1917): 72-83.
- Montserrat i Buendia, Sandra. *La semàntica diacrònica cognitiva, una aplicació a propòsit de venir, arribar i aplegar (segles XII-XVI)*. Alacant-Barcelona: IIFV, Institut d'Estudis Catalans/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007.
- Moreno de Alba, José G. "Valores verbales de los tiempos pasados de indicativo y su evolución." En Concepción Company Company dir. *Sintaxis histórica de la lengua española*. Mèxic: FCE/UNAM, 2006. 5-94.
- Núñez Román, Francisco. "Tracce del perfet perifràstic catalano nell'Istoria di Eneas siciliana." *Quaderns d'Italia* 14 (2009), 101-113.
- Olbertz, Hella. *Verbal periphrases in a Functional Grammar of Spanish*. Berlin/Nova York: Mouton de Gruyter, 1998.
- Pérez-Saldanya, Manel. "Gramaticalització i reanàlisi: el cas del pretèrit perfet perifràstic en català." En Axel Schönberger et. al. ed. *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, III. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996. 71-107.
- . *Del llatí al català. Morfosintaxi verbal històrica*. València: Servei de Publicacions de la Universitat de València, 1998.
- . "Les relacions temporals i aspectuals." En J. Solà, et al. dir. *Gramàtica del Català Contemporani* vol. III. Barcelona: Empúries, 2002. 2567-2662.
- Pérez-Saldanya, M. & J. Hualde. "On the origin and evolution of the Catalan periphrastic preterit." En C. Pusch. & A. Wesch eds. *Verbalperiphrasen in den (ibero-)romanischen Sprachen*. Hamburg: Helmut Buske Verlag, 2003. 47-60.
- Radatz, Hans-Ingo. "La perífrasis <vado + infinitivo> en castellano, francés y catalán: por la misma senda pero a paso distinto." En C. Pusch, & A. Wesch. *Verbalperiphrasen in den (ibero-)romanischen Sprachen*. Hamburg: Helmut Buske Verlag, 2003. 61-75.
- Sanchis Guarner, Manuel. *La llengua dels valencians*. València: Tres i Quatre, 1972.
- Segura-Llopes, Carles. *Una cruïlla lingüística: caracterització del parlar del Baix Vinalopó*. Alacant: Universitat d'Alacant/Ajuntament d'Elx, 2003.
- . "La preposició *per a* en el català del segle XIII." En Manuel Pérez Saldanya & Josep Martines eds. *Per una gramàtica del català antic (Symposia Philologica 17)*. Alacant: IIFV, 2009. 191-215.
- Silva-Corvalán, Carmen. *Sociolingüística y pragmática del español*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, 2001.
- Traugott, Elizabeth Closs & Dasher, Richard B. *Regularity in Semantic Change*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Vallduví, Enric. "Sobre el Perfet Perifràstic del català." En Philip D. Rasico et. al. ed. *Actes del cinquè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-America*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1998. 85-98.
- Veyrat Rigat, Montserrat. "Para una clasificación automática de la perífrasis *Ir a + Infinitivo*." *Lenguajes Naturales y Lenguajes Formales* 8 (1992): 657-664.
- Vendler, Zeno. *Linguistics in Philosophy*. Ithaca: Cornell University Press, 1967.
- Venez, Gabriela H. *El cantar de Mio Cid. Los tiempos verbales y la perífrasis ir + infinitivo como recursos estilísticos en la transmisión oral*. Universität Zürich: Zurich, Romanisches Seminar, 2008. [treball inèdit]
- . *La gramaticalització del pretérito perifràstic catalán anar + infinitivo* (siglos XIII a

XV). Fakultät der Universität Zürich: Zurich, 2008. [treball inèdit]

Corpus

- CICA= Torruella, J., dir., M. Pérez-Saldanya, J. Martines & V. Martines (selecció de textos) *Corpus Informatitzat del Català Antic*. <http://lexicon.uab.cat/cica> [accés 23 de desembre de 2009]
- CIGCA = Martines, Josep & Vicent Martines, dir. “Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Antic [CIGCA].” En el seu *Corpus Informatitzat Multilingüe de Textos Antics i Contemporanis [CIMTAC]*, amb la direcció adjunta de M. Àngels Fuster i Elena Sánchez, i la coordinació tècnica de Ramon Ruiz Guardiola, Alacant, ISIC-IVITRA [accés de novembre de 2012].